

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalet İlişkin Rehber

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

**Avrupa Konseyi
Bakanlar Komitesi
Çocuk Dostu Adaletle
İlişkin Rehber**

*17 Kasım 2010'da Avrupa Konseyi
Bakanlar Komitesince kabul edilen
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi
Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber
ve açıklayıcı belge*

Avrupa Konseyinin
“Çocuklar İçin ve Çocuklarla Birlikte Bir Avrupa İnşası” programı

www.coe.int/children

Avrupa Konseyi Yayını

İngilizce basım:

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice

ISBN 978-92-871-7274-7

Bu yayındaki metinler, metnin başlığının ve kaynağının, yani Avrupa Konseyinin belirtilmesi koşuluyla çoğaltılabilir. Metinlerin ticari amaçlarla kullanılması veya Avrupa Konseyinin resmi olmayan dillerine çevrilmesi söz konusuysa lütfen publishing@coe.int ile temasa geçiniz.

Avrupa Konseyinin “Çocuklar İçin ve Çocuklarla Birlikte Bir Avrupa İnşası” programı çocukların insan haklarını güvenceye alma ve yaygınlaştırma ve çocukları her türlü şiddete karşı koruma amacıyla oluşturulmuştur.

www.coe.int/children

Bu yayın, orijinal Türkçe çevirisine sadık kalınarak “Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması” Ortak Projesi kapsamında Şubat 2022 tarihinde basılmıştır. Proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Projenin son yararlanıcısı Türkiye Adalet Akademisidir.

Kapak tasarımı ve sayfa düzeni: Avrupa Konseyi Doküman ve Yayın Üretim Bölümü (SPDP)

Çizimler: Eric Puybaret

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
http://book.coe.int

ISBN 978-92-871-7651-6

© Council of Europe, 2013

Bu Proje, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir.

Bu yayın, “Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması” Ortak Projesi kapsamında basılmıştır.

İçindekiler

Önsöz	7
-------------	---

Birinci Bölüm – Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Çocuk Dostu Adalet Rehberi	11
--	-----------

Giriş	13
--------------------	-----------

I. Kapsam ve hedef	16
---------------------------------	-----------

II. Tanımlar	17
---------------------------	-----------

III. Temel prensipler	17
------------------------------------	-----------

A. Katılım	17
-------------------------	-----------

B. Çocuğun yüksek menfaatleri	18
--	-----------

C. Çocuğun haysiyeti	18
-----------------------------------	-----------

D. Ayrımcılığa karşı koruma	19
--	-----------

E. Hukukun üstünlüğü	19
-----------------------------------	-----------

IV. Yargı işlemlerinden önce, yargı işlemleri sırasında ve sonrasında çocuk dostu adalet	20
---	-----------

A. Çocuk dostu adaletin başlıca unsurları	20
--	-----------

1. Bilgilendirilme ve danışmanlık	20
---	----

2. Özel hayatın ve aile hayatının korunması	22
---	----

3. Güvenlik (özel önleyici tedbirler)	22
---	----

4. Profesyonel kişilerin eğitilmesi	23
---	----

5. Birden çok disiplini içeren yaklaşım	23
---	----

6. Özgürlükten mahrum bırakma	24
-------------------------------------	----

B. Yargı işlemlerinden önce çocuk dostu adalet	25
---	-----------

C. Çocuk ve polis	25
--------------------------------	-----------

D. Yargı işlemleri sırasında çocuk dostu adalet	26
--	-----------

1. Mahkemelere ve yargı sürecine erişim	26
---	----

2. Hukuki danışmanlık ve temsil edilme	27
--	----

3. Dinlenilme ve görüşlerini ifade etme hakkı	27
4. Gereksiz gecikmelerin önlenmesi	27
5. Duruşma düzeni, çocuk dostu ortam ve çocuk dostu dil	29
6. Çocukların tanıklığı / ifadeleri	30
E. Yargı işlemleri sonrasında çocuk dostu adalet	31
V. Diğer çocuk dostu uygulamaların teşviki	32
VI. İzleme ve değerlendirme	33

Bölüm 2 – Açıklayıcı not 35

Genel yorumlar 37

Neden yeni bir araç? 37

Arka plan 38

Çalışma yöntemleri 38

Tasarlama süreci 39

Paydaşlara danışılması 40

Çocuklara ve gençlere danışılması 40

Yapı ve içerik 42

Sunuş 43

Açıklayıcı not 47

Giriş 47

I. Kapsam ve hedef 47

II. Tanımlar 47

III. Temel Prensipler 48

A. Katılım

B. Çocuğun yüksek menfaatleri

C. Çocuğun haysiyeti

D. Ayrımcılığa karşı koruma

E. Hukukun üstünlüğü

IV. Yargı işlemlerinden önce, yargı işlemleri sırasında ve sonrasında çocuk dostu adalet 55

A. Çocuk dostu adaletin başlıca unsurları 55

1. Bilgilendirilme ve danışmanlık 55

2. Özel hayatın ve aile hayatının korunması 68

3. Güvenlik (özel önleyici tedbirler) 61

4. Profesyonel kişilerin eğitilmesi 61

5. Birden çok disiplini içeren yaklaşım 62

6. Özgürlükten mahrum bırakma 63

B. Yargı işlemlerinden önce çocuk dostu adalet 65

C. Çocuk ve polis 68

D. Yargı işlemleri sırasında çocuk dostu adalet 69

1. Mahkemelere ve yargı sürecine erişim 70

2. Hukuki danışmanlık ve temsil edilme 73

3. Dinlenilme ve görüşlerini ifade etme hakkı 74

4. Gereksiz gecikmelerin önlenmesi 78

5. Duruşma düzeni, çocuk dostu ortam ve çocuk dostu dil 80

6. Çocukların tanıklığı / ifadeleri 82

E. Yargı işlemleri sonrasında çocuk dostu adalet 85

V. Diğer çocuk dostu uygulamaların teşviki 87

VI. İzleme ve değerlendirme 89

Önsöz

*Önümden yürüme; ardından gelmeyebilirim.
Arkamdan yürüme; öncülük etmeyebilirim.
Yanımda yürü ve dostum ol.*

Albert Camus'ya atfedilen bir söz

Boşanma, evlat edinme, göç, şiddet. Günümüzde her çocuk adalet sistemiyle o ya da bu şekilde karşı karşıya gelebiliyor. Bu durum çoğu çocuk için çok tatsız bir tecrübedir; oysa pek çok engel ve gereksiz sıkıntı kaynağı ortadan kaldırılabilirse bunun tam tersi olabilir ve olmalıdır da. Bu konuda uluslararası düzeyde ve Avrupa düzeyinde temel ilkeler başarılı bir şekilde oluşturulduğu halde, adalet sisteminin çocuklara ve gençlere her zaman dostça davrandığı söylenemez. Avrupa Konseyi tarafından gerçekleştirilen geniş çaplı istişarelerde verdikleri cevaplarda, çocuklar ve gençler genelde sisteme güvenmediklerini bildirmişler ve ortamın ürkütücü olması, yaşa uygun bilgilendirme ve açıklamaların eksikliği, aileye yaklaşımdaki zayıflık, ayrıca adli sürecin ya çok uzun sürmesi ya da çok aceleyle getirilmesi gibi pek çok yetersizliğe işaret etmişlerdir.

Avrupa Konseyi, kim olduğuna ve ne yapmış olduğuna bakılmaksızın adalet sisteminin bütün çocuklara karşı dostça davranmasını sağlamak amacıyla çocuk dostu adalet konusunda rehber ilkeleri kabul etmiştir. Dost ya da arkadaş diye nitelenen kimsenin size iyi davranan, size güvenen ve sizin de güvendiğiniz, söylediklerinize kulak veren ve sizin de sözüne kulak verdiğiniz, sizi anlayan ve sizin de anladığınız biri olduğunu ve aynı şekilde gerçek bir dostun siz bir hataya düştüğünüzde size bunu söyleme cesareti olan ve bir çözüm bulabilmeniz için sizin yanınızda yer alan biri olduğunu varsayarsak, çocuk dostu adaletin de bu idealler doğrultusunda gayret göstermesi gerekir.

Çocuk dostu bir adalet sistemi çocukların önünden “yürümemelidir”; onları geride bırakmamalıdır

Böyle bir sistem çocuklara karşı onurlandırıcı, saygılı, özenli ve adil bir tutum içinde olmalıdır. Çocuklar için erişilebilir, anlaşılabilir ve güvenilir olmalıdır. Çocukları dinlemeli, görüşlerini ciddiye almalı ve kendilerini ifade edemeyenlerin (bebek yaştakiler gibi) de çıkarlarının korunmasını sağlamalıdır. Sistemin işleyiş hızı çocuklara göre ayarlanmalıdır: ne çok aceleci olmalı ne de çok uzun sürmelidir, makul bir süre tutturulmalıdır. Çocuk dostu adaletle ilişkin rehber ilkelerin amacı bütün bunları sağlamak, tüm çocukların saygınlık ve duyarlılık içinde adaletle yeterli erişimini ve adalet içinde çözüm bulmalarını güvence altına almaktır.

Çocuklara gösterilen sevecenlik ve dostluk onları korumada yardımcı olur

Tekrar tekrar yapılan görüşmeler, ürkütücü ortamlar ve işlemler, ayrımcı tutumlar: bu tür uygulamaların ardarda gelmesiyle, zaten büyük endişe ve korunma ihtiyacı içinde olan çocukların üzüntüsü ve yaşadığı sarsıntı katlanarak artar. Çocuk dostu bir adalet sistemi ise rahatlama sağlar ve çözüm getirir; yeni üzüntü ve güçlükler yüklemeyiz; çocuk haklarını ihlal etmez. Hepsinden önemlisi, yaşları 0 ile 17 arasında olan çocuklar – adli takibatta ister mağdur, ister tanık, isterse kabahatli taraf olsunlar - “önce çocuk” yaklaşımından yararlanmalıdırlar. Çocuk dostu adaletin rehber ilkeleri, çocukları ve gençleri adalet sistemi tarafından ikinci kez mağdur edilmekten korumak için tasarlanmıştır; bunu, çocuğa yönelik, düzenli ve birden çok disiplini içeren çalışma yöntemlerine dayalı bütüncül bir yaklaşımı teşvik ederek yerine getirir.

Çocukların önünde “yürümeyen” bir çocuk dostu adalet sistemi, çocukların peşi sıra da “yürümez”

Adalet konusunda Avrupa, geçmişte çok üzücü başarısızlıklara tanık olmuştur; çocukların görüşlerine orantısız bir önem verilmesiyle diğer tarafların haklarına ya da bizzat çocukların menfaatlerine zarar verilmiştir. Böylesi durumlarda, daha iyi iyyinin düşmanı haline gelmiştir. Çocukların ve gençlerin kendilerinin de belirttiği gibi, çocuk dostu adalet, haddinden fazla dost ya da korumacı olmak demek değildir. Aynı zamanda, çocukları yetişkinler yerine karar verme yükümlülüğüyle yalnız başlarına bırakmak da değildir. Çocuk dostu bir sistem genç insanları zorluklardan korur, onlara bir zemin ve söz hakkı tanır, adaletin güvenilirliğini ya da çocuğun

menfaatlerini tehlikeye atmaksızın onların sözlerinin gerektiği gibi göz önüne alınmasını ve yorumlanmasını sağlar. Böyle bir sistem çocukların yaşına göre uygulanır, ihtiyaçlarına göre şekillenir ve çocukları küçük düşürmeyen ya da damgalamayan bireyselleştirilmiş bir yaklaşım uygulanmasını temin eder. Çocuk dostu adalet, özünde, adaletin iyi uygulanmasını kollayan profesyonel bir yaklaşıma sıkı sıkıya bağlı kalarak adli süreçte yer alan bütün taraflara ve aktörlere güven telkin eden sorumlu bir sistem geliştirmek demektir.

Çocuk dostu bir adalet sistemi çocuğun yanında yer alarak yetkin profesyonel kişilerce destek sağlanmasına yardımcı olur

Avrupa’daki adalet sistemlerinde, politikaları belirleyen işinde yetkin ve özenli pek çok kişi ve hukukçu yer alır – hâkimler, emniyet görevlileri, sosyal hizmet ve sağlık hizmetleri çalışanları, çocuk hakları savunucuları, ebeveynler ve çocuk bakıcıları; bu kişiler günlük uygulamalarını çocukların yüksek menfaatleri doğrultusunda geliştirmek üzere rehberlik almaya ve rehberlikte fikir alışverişinde bulunmaya gönüllü kimselerdir. Bu kimselerin çocuk hakları konusunda en ön safta yer almaları ve çocukların günlük yaşamında gerçekten fark yaratabilecek olmaları nedeniyle bu yayında – rehberin temel metnine ek olarak – Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarından örnekler sunan ve adalet sistemi içerisinde çocuklarla çalışan meslek sahiplerine yönelik ve bu meslek sahiplerinin esin verdiği iyi uygulamaların somut örneklerini içeren açıklayıcı bir bildiri de yer almaktadır.

Çocuk dostu adaletle ilişkin rehber ilkelerin kabulü ileriye doğru atılmış önemli bir adımdır. Ancak bu görev, uygulamada değişikliklere tanık olduğunda tamamlanmış olacaktır. Bunu başarmak için, söz konusu ilkelerin teşvik edilmesi, yaygınlaştırılması ve izlenmesi ve ulusal düzeyde oluşturulan politikalara dayanak oluşturması büyük önem taşır. Avrupa Birliği ve UNICEF gibi kilit noktadaki uluslararası ortaklar, bazı ulusal aktörler ve sivil toplum kuruluşları bu ilkelerin teşvikinde ilk adımı çoktan atmışlardır ve başlıca paydaşlar arasında bu ilkelere ilişkin farkındalık yaratmaya hızla devam etmektedirler.

Bu yayının, ulusal ve yerel düzeyde adalet sistemini çocuklar için daha dost hale getirme sorumluluğu taşıyan profesyonelleri ve politika belirleyicileri mümkün olan en yaygın biçimde cesaretlendirmesi ve bu kimselerin işini kolaylaştırması bütün ümidimdir.

Adalet çocukların dostu olmalıdır. Çocukların önünde yürümemelidir, çünkü çocuklar ardından gitmeyebilirler. Arkalarında da yürümemelidir, çünkü önderlik etme sorumluluğu çocuklara yüklenmemelidir. Yalnızca yanlarında yürümeli ve dost olmalıdır.

Avrupa Konseyine üye 47 ülke, her çocuğa adalet ve dostluk vaadinin göstergesi olarak, çocuk dostu adaletle ilişkin rehber ilkeleri kabul etmişlerdir. Artık bu vaadi gerçekleştirmek için her tür gayreti gösterme zamanıdır.

Maud de Boer Buquicchio
Genel Sekreter Yardımcısı
Avrupa Konseyi

Birinci Bölüm

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber

Rehber

(Bakan Yardımcılarının 17 Kasım 2010 tarihindeki 1098. oturumunda Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir)

Giriş

Bakanlar Komitesi,

Avrupa Konseyinin amacının üye devletler arasında, özellikle hukuki konularda ortak kuralların kabulünü teşvik ederek, daha büyük bir birlik sağlamak olduğunu göz önünde bulundurarak;

Çocuk haklarını korumaya ve yaygınlaştırmaya yönelik mevcut bağlayıcı evrensel standartların ve Avrupa standartlarının etkili bir şekilde yaşama geçirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak ve özellikle şunları dikkate alarak:

- Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi;
- Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin 1966 Uluslararası Sözleşmesi;
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin 1966 Uluslararası Sözleşmesi;
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına İlişkin 1989 Sözleşmesi;
- Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin 2006 Sözleşmesi;
- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi (1950, ETS No. 5) (bundan böyle “AİHS” olarak anılacak);
- Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1996, ETS No. 160)
- Gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (1996, ETS No. 163);
- Çocuklarla Teması İlgilendiren Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2003, ETS No. 192);
- Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2007, CETS No. 201);

- Çocukların Evlat Edinilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden geçirilmiş) (2008, CETS No. 202);

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince güvence altına alınmış olan ve AİHM'in içtihat hukuku doğrultusunda, herhangi bir kimsenin adaletle erişim ve adil yargılanma hakkının – tüm temel unsurlarıyla (özellikle bilgilendirilme hakkı, dinlenilme hakkı, yasal savunma hakkı ve temsil edilme hakkı dâhil olmak üzere) – demokratik bir toplumun gereği olduğunu ve çocuklar için de, kendi görüşlerini oluşturma kapasitelerini hesaba katarak, eşit derecede geçerli olduğunu dikkate alarak;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ilgili içtihat hukukunun, Avrupa İşkenceyi ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muameleyi veya Cezalandırmayı Önleme Komitesinin (CPT) tavsiyeleri dâhil olmak üzere diğer Avrupa Konseyi kuruluşlarının ve kurumlarının kararlarını, raporlarını ya da diğer belgelerini, ayrıca Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin beyanlarını ve kanaatlerini ve Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesinin çeşitli tavsiyelerini de hatırd tutarak;

Bakanlar Komitesinin, sığınmacıların gözetli tedbirleri hakkındaki Rec(2003)5 sayılı Tavsiye Kararı, çocuk suçluluğunun ele alınışındaki yeni yöntemler ve çocuk adaletinin rolüne ilişkin Rec(2003)20 sayılı Tavsiye Kararı, kurumlarda yaşayan çocukların haklarına ilişkin Rec(2005)5 sayılı Tavsiye Kararı, Avrupa Cezaevleri Kurallarına ilişkin Rec(2006)2 sayılı Tavsiye Kararı, yaptırımlara ya da tedbirlere tabi Çocuk Suçluluğuna İlişkin Avrupa Kuralları hakkında CM/Rec(2008)11 sayılı Tavsiye Kararı ve çocukların şiddetten korunması için bütünleşmiş ulusal stratejiler hakkındaki Politika Rehberi'ne ilişkin CM/Rec(2009)10 sayılı Tavsiye Kararı dâhil olmak üzere, çocuk hakları konusunda üye devletlere yaptığı çeşitli tavsiyeleri dikkate alarak;

Çocuk Dostu Adaletle ilişkin, Avrupa Adalet Bakanları 28. Konferansında (Lanzarote, Ekim 2007) kabul edilen Karar No. 2'yi hatırd tutarak;

Çocuk haklarının, aşağıda belirtilen Birleşmiş Milletler enstrümanlarınca güvence altına alınmasının önemini göz önünde bulundurarak;

- Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları ("Pekin Kuralları", 1985);
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları ("Havana Kuralları", 1990);
- Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Rehberi ("Riyad İlkeleri", 1990);
- Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberi (ECOSOC Res 2005/20, 2005);
- Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Yönlendirici notu: Çocuklar için adaletle Birleşmiş Milletler yaklaşımı (2008);
- Çocuklar İçin Alternatif Bakım Uygulaması ve Şartları'na İlişkin Birleşmiş Milletler Rehberi (2009);
- İnsan Haklarının Teşviki ve Korunması için Ulusal Kurumların Statü ve İşleyişine İlişkin İlkeler ("Paris İlkeleri");

Üye devletlerin daha yüksek standartlar ya da daha olumlu tedbirler geliştirmesi ya da uygulaması engellenmeksizin, çocuk haklarını ilgilendiren mevcut bağlayıcı yasaların etkili bir şekilde uygulanmasının güvence altına alınması gerekliliğini hatırd tutarak;

Avrupa Konseyi "Çocuklar İçin ve Çocuklarla Birlikte Bir Avrupa İnşası" Programı'ndan yararlanarak;

Üye ülkelerde çocuk dostu adalet uygulamalarında kaydedilen ilerlemeleri takdir ederek;

Her şeye rağmen, çocuklar açısından adalet sistemi içindeki mevcut engelleri; diğerlerinin yanı sıra, adaletle erişim hakkının olmayışını, eksik ya da bazı koşullara bağlı oluşu, usullerin çeşitliliği ve karmaşıklığı, türlü nedenlere dayandırılan ayrımcılık gibi engelleri dikkate alarak;

Adalet sistemi içinde kendilerini ilgilendiren ya da etkileyen usul ve işlemler nedeniyle çocukların ikinci kez mağdur olmalarını önlemek gerektiğini hatırlayarak;

Üye devletleri, hukuk sistemindeki mevcut boşlukları ve sorunları araştırıp çocuk dostu adalet ilkelerinin ve uygulamalarının başlatılabileceği alanları tespate davet ederek;

Avrupa Konseyi üye ülkelerinde danışılan çocukların görüş ve fikirlerini dikkate alarak;

Rehber ilkelerin, yasalardaki ve uygulamadaki eksikliklere pratik çareler belirlenmesine katkıda bulunmayı amaçladığını dikkate alarak;

Üye devletlerin kendi yargı ve yargı dışı sistemlerini çocukların belirli hak, menfaat ve ihtiyaçları doğrultusunda uyarlamalarına yardımcı olacak bir araç olarak aşağıda belirtilen rehber ilkeleri kabul etmekte ve üye devletleri, bu rehberin, çocukların adalet sistemindeki haklarından sorumlu makamlara ya da konuya dâhil olan başka kişilere geniş biçimde dağıtılmasını sağlamaya davet etmektedir.

I. Kapsam ve hedef

1. Rehber ilkeler, çocukların yargı sürecinde yeri ve rolü, görüşleri, hakları ve ihtiyaçları konularını ve bu işlemlere alternatif olarak izlenebilecek yolları ele alır.
2. Rehber ilkeler, hangi nedenle ve hangi ölçüde olursa olsun, çocukların ceza yasalarını, medeni ya da idari yasaları uygulayan bütün yetkili kurumlarla ve hizmetlerle olan ilişkilerinde uygulanmalıdır.
3. Rehber ilkelerin amacı, yargı işlemlerinde çocukların bilgilendirilme, temsil edilme, katılımda bulunma ve korunma hakları dâhil olmak üzere bütün haklarına, çocuğun olgunluk ve anlayış düzeyine ve davanın koşullarına gereken önem verilerek sonuna kadar saygı gösterilmesi ve uyulmasının sağlanmasıdır. Çocukların haklarına saygı gösterilirken ilgili diğer tarafların hakları tehlikeye atılmamalıdır.

II. Tanımlar

Çocuk dostu adaletin rehber ilkeleri (bundan böyle “rehber ilkeler” olarak anılacaktır) çerçevesinde:

- a. “Çocuk”, 18 yaşın altındaki kişidir;
- b. “Ebeveyn” ile ulusal hukuka göre, anne ve babalık sorumluluğu taşıyan kişi(ler) kastedilmektedir. Ebeveynin olmadığı ya da artık anne ve babalık sorumluluğu taşımadığı durumlarda bu kişi bir vasi veya tayin edilmiş hukuki bir temsilci olabilir;
- c. “Çocuk dostu adalet sistemi”, aşağıda sıralanan ilkeler doğrultusunda ve çocuğun olgunluk ve anlayış düzeyine ve davanın koşullarına gereken önemi vererek çocuk haklarına mümkün olan en yüksek düzeyde uyulmasını ve bu hakların olabilecek en etkili şekilde uygulanmasını güvence altına alan sistemdir. Böyle bir sistemde adalet, özellikle, erişilebilirdir, yaşa uygundur, hızlıdır, özenlidir, çocuğun ihtiyaçlarına ve haklarına uygun ve odaklıdır; çocuğun adil yargılanma hakkı, yargı sürecine katılma ve bu işlemleri anlayabilme hakkı, özel hayata ve aile hayatına ve çocuğun bütünlüğü ve haysiyetine saygı gösterilmesi dâhil bütün haklarına saygılıdır.

III. Temel prensipler

1. Rehber ilkeler, giriş bölümünde belirtilen belgelerde yer alan mevcut prensipler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihat hukuku temel alınarak oluşturulmuştur.
2. Bu prensipler ilerleyen bölümlerde genişçe açıklanmıştır ve rehberde yer alan bütün bölümler için geçerlidir.

A. Katılım

1. Bütün çocukların sahip oldukları haklardan haberdar edilme haklarına, çocukların adaletle erişimleri için uygun yollar sağlanması ve kendilerinin yer aldığı ya da kendilerini etkileyecek olan dava süreçlerinde danışılma ve dinlenilme haklarına saygı gösterilmeli ve uyulmalıdır. Bu katılımı anlamlı kılabilmek için, olgunluk düzeyleri ve varsa iletişim zorlukları göz önüne alınarak, çocukların görüşlerine gereken önem verilmelidir.

2. Çocuklar hakların tam sahipleri olarak görülmeli ve muamele görmelidir; tüm haklarını, kendi görüşlerini oluşturabilme kapasiteleri ve davanın koşulları göz önünde bulundurulacak şekilde kullanma hakkına sahip olmalıdırlar.

B. Çocuğun yüksek menfaatleri

1. Üye devletler, çocukların kendilerini ilgilendiren ya da etkileyen bütün konularda yüksek menfaatlerinin öncelikle dikkate alınması hakkının etkili bir şekilde uygulanmasını güvence altına almalıdır.
2. Yasal süreçte yer alan ya da bundan etkilenen çocukların yüksek menfaatleri gözetilirken:
 - a. çocukların görüşlerine ve düşüncelerine gereken önem verilmeli;
 - b. haysiyet, özgürlük ve eşit muamele gibi çocuğun diğer bütün haklarına her zaman saygı gösterilmeli;
 - c. ilgili tüm yetkililerce, çocuğun ruhsal ve bedensel sağlığı ve hukuki, sosyal ve ekonomik çıkarları da dâhil olmak üzere, zarar görebilecek bütün menfaatlerinin gereğince dikkate alınabilmesi amacıyla kapsamlı bir yaklaşım benimsenmelidir.
3. Aynı işlemde veya davada yer alan bütün çocukların yüksek menfaatleri ayrı ayrı değerlendirilerek, olası menfaat çatışmalarını uzlaştırmak amacıyla dengeleyici bir yaklaşım benimsenmelidir.
4. Nihai kararı vermede yargı en üst düzeyde yetkiye ve sorumluluğa sahiptir, ancak üye devletler de gerektiğinde, çocukları ilgilendiren işlemlerde çocukların yüksek menfaatlerinin tarafsızca değerlendirilmesi amacıyla birden çok disiplini içeren yöntemler oluşturmak üzere kararlılıkla çaba göstermelidirler.

C. Çocuğun haysiyeti

1. Çocuklara yasal işlemler ya da dava süresince özenli, duyarlı, adil ve saygılı davranılmalı, kişisel durumlarına, refahlarına ve özel ihtiyaçlarına özellikle dikkat edilerek bedensel ve ruhsal sağlıkları kollanmalıdır. Bu davranış bütün işlemlerde ve dava süreçlerinde, hukuki durumlarına ve kapasitelerine bakılmaksızın, yargı süreçlerinde ya da yargı dışı işlemlerde veya diğer müdahalelerde karşılaştıkları her durumda sürdürülmelidir.

2. Çocuklar işkenceye veya insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele ya da cezaya maruz bırakılamaz.

D. Ayrımcılığa karşı koruma

1. Çocukların hakları cinsiyet, ırk, renk ya da etnik köken, yaş, dil, din, siyasal veya diğer görüşler, milli ya da sosyal köken, ebeveynin statüsü, ulusal bir azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği ya da herhangi başka bir zeminde ayrım gözetmeksizin güvence altına alınmalıdır.
2. Korunmaya daha çok ihtiyaç duyan çocuklara, örneğin, göçmen, mülteci ve sığınmacı çocuklara, refakatsiz, engelli, evsiz ve sokakta yaşayan çocuklara, Roman çocuklara, ya da kurumlarda yaşayan çocuklara özel koruma ve yardım sağlanmalıdır.

E. Hukukun üstünlüğü

1. Hukukun üstünlüğü ilkesi yetişkinler için olduğu kadar çocuklar için de geçerli olmalıdır.
2. Yargı sürecinin unsurları olan hukuksallık, orantılılık, masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkı, hukuki danışma, mahkemelere erişim ve üst mahkemeye başvurma hakları gibi haklar yetişkinlere olduğu gibi çocuklar için de güvence altına alınmalı ve çocuğun yüksek menfaatleri gerekçesiyle asgari düzeyde tutulmamalı ya da yok sayılmamalıdır. Bu, bütün yargı işlemlerinde ve yargı dışı ve idari işlemlerde geçerli olacaktır.
3. Çocukların, uygun bağımsız ve etkili şikâyet mercilerine erişim hakları olmalıdır.

IV. Yargı işlemlerinden önce, yargı işlemleri sırasında ve sonrasında çocuk dostu adalet

A. Çocuk dostu adaletin başlıca unsurları

1. Bilgilendirilme ve danışmanlık

1. Adalet sistemiyle ya da diğer yetkili makamlarla (emniyet, göçmen bürosu, eğitim, sosyal hizmetler ya da sağlık hizmetleri gibi) ilk karşılaşmalarından itibaren ve izleyen süreç boyunca çocuklar ve ebeveynleri anında ve yeterli derecede bilgilendirilmelidir; bu bilgilendirme diğer konuların yanısıra şunları içine almalıdır:

- a.** çocukların hakları, özellikle yer aldıkları ya da yer alma olasılıkları olan yargı süreci ya da yargı dışı işlemlere ilişkin belirli haklar, ayrıca, yargıya ya da yargı dışı yollara veya diğer müdahalelere başvurma olanağı dâhil olmak üzere, hakları ihlal edildiği takdirde çözüm getirecek araçlar hakkında bilgi. Dava işlemlerinin tahmini süresi, itiraz etme olanakları ve bağımsız şikâyet mercileri hakkında bilgi de bu kapsamda yer alır;
- b.** çocuğun tam olarak nasıl konumlandırılacağı ve bu süreçteki rolü ve işlemlerin farklı aşamaları da göz önüne alınarak davayla ilgili sistem ve usuller hakkında bilgi;
- c.** yargı sürecinde ya da yargı dışı işlemlerde yer alan çocuğa yönelik mevcut destek mekanizmaları hakkında bilgi;
- d.** mahkeme içi ya da mahkeme dışı belirli bir işlemin uygunluğu ve olası sonuçları hakkında bilgi;
- e.** mümkün olan durumlarda, suçlamalar ve şikâyetinde bulundukları konudaki gelişmeler hakkında bilgi;
- f.** çocuğu doğrudan etkilemesi durumunda mahkeme işlemleri ve duruşmalar gibi diğer ilgili olayların zamanı ve yeri hakkında bilgi;
- g.** sürecin ya da müdahalelerin genel gidişatı ve alınan sonuçlar hakkında bilgi;

- h.** koruma tedbirleri sağlanıp sağlanamayacağı hakkında bilgi;
- i.** çocuğu etkileyen kararların gözden geçirilmesini sağlayacak mevcut mekanizmalar hakkında bilgi;
- j.** adalet yoluyla, alternatif sivil yollardan ya da diğer usullere başvurarak kabahatli taraftan ya da devletten tazminat alınmasını sağlayacak mevcut olanaklar hakkında bilgi;
- k.** hizmet imkânları (sağlık, psikolojik destek, sosyal hizmetler, tercüme hizmetleri ve diğerleri) ya da destek sağlayabilecek kuruluşlara ilişkin, ayrıca, acil maddi yardımının yanı sıra bu hizmetlere erişim yolları hakkında, mümkün olan durumlarda bilgi;
- l.** başka bir ülkede ikamet eden çocukların yüksek menfaatlerini olabildiğince koruyabilmeye yönelik özel düzenlemeler hakkında bilgi.

- 2. Bilgilendirme ve danışmanlık, çocukların yaşına ve olgunluk düzeyine uygun olarak, anlayabilecekleri ve cinsiyetlerine – ve kültürlerine – duyarlı bir dilde sağlanmalıdır.
- 3. Kural olarak bilgiler, hem çocuğa hem de ebeveyne ya da hukuki temsilciye doğrudan verilmelidir. Çocuğa iletmek üzere ebeveyne bilgi verilmesi alternatif bir yol olmamalıdır.
- 4. İlgili hukuki bilgileri içeren çocuk dostu malzemeler hazır hale getirilerek geniş bir kesime dağıtılmalıdır; çocuklar için, özelleşmiş web siteleri ve acil yardım hatları gibi özel bilgi hizmetleri verilmelidir.
- 5. Çocuk hakkındaki herhangi bir suç iddiasıyla ilgili bilgi, yasal işlemlerin başlatılmasının hemen ardından anında ve doğrudan iletilmelidir. Bu bilgi çocuğa ve ebeveyne, tam olarak neyle suçlandığını ve bunun muhtemel sonuçlarını anlayacakları şekilde verilmelidir.

2. Özel hayatın ve aile hayatının korunması

6. Yargıda ya da yargı dışı süreçlerde veya diğer müdahalelerde yer alan ya da yer almış olan çocukların özel hayatı ve kişisel bilgileri iç hukuka uygun olarak korunmalıdır. Bu da, çocuğun kimliğini doğrudan ya da dolaylı biçimde ortaya koyan bilgilerin, fotoğrafların, çocuğa veya ailesine ait ayrıntılı tanımlamaların, isim ya da adres bilgilerinin, ses ve görüntü kayıtlarının ve diğer bilgilerin başkalarıyla paylaşamayacağı, özellikle de medya aracılığıyla yayımlanamayacağı anlamına gelmektedir.
7. Üye devletler, yukarıda 6. rehber ilkede belirtildiği gibi mahremiyet haklarının medya tarafından ihlal edilmesini, yasal tedbirlerle ya da medyanın kendi kendini denetlemesiyle önlemelidir.
8. Üye devletler, çocuklar hakkında kişisel ve hassas bilgiler içeren bütün kayıtlara ve belgelere, özellikle de bu çocukların yer aldığı yargı süreci söz konusuysa, sınırlı erişim tanınmalıdır. Kişisel ve hassas bilgilerin paylaşılmasının gerektiği durumlarda, çocuğun yüksek menfaatlerini gözeterek üye devletler bu paylaşımı, veri koruma yasaları uyarınca düzenlemelidir.
9. Çocukların dinlenildiği veya tanıklık yaptığı yargı işlemleri ya da yargı dışı işlemler veya diğer müdahaleler, uygun olduğunda, tercihen kapalı celsede gerçekleştirilmelidir. Kural olarak, yalnızca doğrudan ilgili kişiler, tanıklık yapmakta olan çocuğu engellemek kaydıyla hazır bulunmalıdır.
10. Çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan profesyonel kişiler, çocuğun zarar görme ihtimali olduğu durumlar hariç, katı gizlilik kurallarına uymalıdır.

3. Güvenlik (özel önleyici tedbirler)

11. Bütün yargı işlemleri ve yargı dışı işlemlerde ya da diğer müdahalelerde çocuklar, sindirme, misilleme ve ikinci kez mağdur edilme dâhil, kendilerine zarar verecek durumlardan korunmalıdır.

12. Çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan profesyonel kişiler, ulusal yasalara uygun olarak ve yargının bağımsızlığına zarar vermeksizin, çocuklarla çalışmalarının uygunluğu teyit edilmek amacıyla, gerektiğinde, düzenli olarak güvenlik incelemesinden geçmelidir.
13. Bir ebeveynin, aileden birinin ya da birinci derecede çocukla ilgilenen kimsenin suç zanlısı olduğu durumlarda, çocuklar için ihtiyati tedbir kararı alınmalıdır.

4. Profesyonel kişilerin eğitilmesi

14. Çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan bütün profesyonel kişilere, farklı yaş gruplarındaki çocukların hakları ve ihtiyaçları ve çocuklara uyarlanan işlemler hakkında gerekli disiplinlerarası eğitim verilmelidir.
15. Çocuklarla bire bir temas halinde çalışan profesyoneller, her yaştan ve gelişim düzeyinden çocukla ve korunmaya özellikle muhtaç çocuklarla iletişim kurma konusunda eğitilmelidir.

5. Birden çok disiplini içeren yaklaşım

16. Çocuğun özel hayatı ve aile hayatı hakkına tam saygı gösterilerek, farklı meslekler arasında yakın işbirliği teşvik edilerek çocuğun bütün yönleriyle anlaşılması sağlanmalı; çocuğun hukuksal, ruhsal, sosyal, duygusal, fiziksel ve kavramsal olarak içinde bulunduğu durum değerlendirilmelidir.
17. Çocukların yer aldığı ya da çocukları etkileyen süreçlerde veya müdahalelerde çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan profesyonellere (avukatlar, psikologlar, doktorlar, polis, göçmen bürolarında çalışanlar, sosyal hizmetliler ve arabulucular gibi) verecekleri kararlarda gerekli desteği sağlamak için ortak bir değerlendirme çerçevesi oluşturularak, belirli bir davada çocuğun menfaatlerini en iyi şekilde korumaları sağlanmalıdır.
18. Birden çok disiplini içeren bir yaklaşım hayata geçirilirken, gizliliğe ilişkin mesleki etik kurallara da uyulmalıdır.

6. Özgürlükten mahrum bırakma

- 19.** Özgürlüğünden herhangi bir şekilde mahrum bırakmak, bir çocuk için alınacak en son tedbir olmalı ve mümkün olan en kısa süre için uygulanmalıdır.
- 20.** Özgürlüğünden mahrum bırakılan çocuklar, kural olarak, yetişkinlerden ayrı tutulmalıdırlar. Yetişkinlerle aynı yerde tutuldukları durumlar istisnai nedenlere dayanmalı ve yalnızca çocuğun yüksek menfaatlerini gözetme amacı taşımalıdır. Her hal ve durumda, çocuklar ihtiyaçlarına uygun yerlerde alıkonmalıdır.
- 21.** Özgürlüğünden mahrum kalmış çocukların korunmaya muhtaç durumda olmaları ile aile bağlarının ve topluma geri kazandırılmalarının teşvik edilmesinin önemi dikkate alındığında, yetkili makamların, evrensel belgelerde ve Avrupa belgelerinde yer alan çocuk haklarından yararlanılmasına saygı gösterilmesini sağlayarak aktif destek vermeleri gerekir. Diğer haklarının yanı sıra, çocuklar şu haklara da sahip olmalıdır:
- a.** adaletin ve çocuğun yararları açısından kısıtlamalar gerektiren durumlar hariç, ziyaretler ve yazışmalar yoluyla ebeveyniyle, ailesiyle ve arkadaşlarıyla düzenli ve anlamlı bir ilişki içinde olmalıdırlar. Bu hakka getirilecek kısıtlamalar hiçbir zaman cezalandırma amacıyla kullanılmamalıdır;
 - b.** çocuk uygun bir eğitim almalı, mesleki yönlendirme ve mesleki eğitim almalı, sağlık hizmetinden, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünden yararlanabilmeli, jimnastik ve spor yapabileceği boş zamanları olmalıdır;
 - c.** topluma geri dönmekten önce, çocukların duygusal ve bedensel ihtiyaçlarına, aile ilişkilerine, ev, okul ve iş bulma imkânlarına ve sosyoekonomik durumlarına çok dikkat edilerek onları bu aşamaya hazırlayan programlara erişimleri sağlanmalıdır.
- 22.** Sığınmacı olanlar dâhil refakatsiz çocuklar ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar, yalnızca oturma izinleri olmadığı gerekçesiyle özgürlüklerinden mahrum bırakılmamalıdır.

B. Yargı işlemlerinden önce çocuk dostu adalet

- 23.** Cezai ehliyet yaşı çok küçük olmamalı ve yasalarca belirlenmelidir.
- 24.** Çocuğun yüksek menfaatleri açısından daha yararlı görüldüğünde yargı sürecine alternatif olarak arabuluculuk, (yargı mekanizmalarını) yönlendirme ve alternatif uyuşmazlık çözüm yolları teşvik edilmelidir. Sürecin başında bu alternatiflere başvurulması, çocuğun adaletle erişimini engellememelidir.
- 25.** Çocuklar, mahkeme yoluyla ya da mahkeme dışı alternatif yollardan çözüm arama fırsatları hakkında ayrıntılı olarak bilgilendirilmeli ve bu konuda kendilerine danışılmalıdır. Bu bilgilendirmede her iki seçeneğin de olası sonuçları açıklanmalıdır. Gerek hukuki gerekse diğer konularda yapılan yeterli bilgilendirmeye dayanarak, bu süreçte ya yargı yolunu ya da eğer varsa alternatif yolları tercih edebilme imkânı oluşacaktır. Önerilen alternatiflerin uygunluğunu ve ne derece istediklerini belirlemelerinde çocuklara, hukuki konularda danışma fırsatı ve diğer yardımlar sağlanmalıdır. Bu kararı verirken, çocuğun görüşleri dikkate alınmalıdır.
- 26.** Mahkeme usulünün alternatifleri aynı derecede hukuki güvenceler sağlamalıdır. Çocuk haklarına yönelik bu rehberde ve çocuk haklarını konu alan bütün ilgili hukuki belgelerde belirtildiği gibi, çocuk haklarına saygı, mahkeme işlemlerinde de mahkeme dışında yürütülen süreçlerde de eşit ölçüde güvence altına alınmalıdır.

C. Çocuk ve polis

- 27.** Polisler bütün çocukların kişisel haklarına ve haysiyetine saygı göstermeli ve çocukların korunmasız durumlarını, başka bir deyişle, yaşlarını ve olgunluk düzeylerini ve bedensel ya da zihinsel bir engeli ya da iletişim güçlüğü olanların özel ihtiyaçlarını dikkate almalıdır.

- 28.** Polis tarafından yakalanan bir çocuk, yaşına ve kavrama düzeyine uygun olarak ve anlayacağı dilde, neden gözaltına alındığı hakkında bilgilendirilmelidir. Çocuğun bir avukatla görüşmesi sağlanmalı ve ebeveyni ile ya da güvendiği bir kişi ile temas kurma fırsatı verilmelidir.
- 29.** İstisnai durumlar hariç, çocuğun karakolda olduğu ebeveyn(ler)e bildirilmeli, çocuğun neden gözaltına alındığı ayrıntılarıyla anlatılmalı ve karakola çağrılmalıdır.
- 30.** Gözaltına alınan bir çocuk, yanında bir avukat ya da ebeveyninden birisi veya ebeveyn yoksa çocuğun güvendiği bir kişi olmaksızın, suç oluşturan olayla ilgili sorgulanmamalı, ya da çocukta böyle bir olaya karıştığına dair ifade alınmamalı veya yazılı ifadeye imza atması talep edilmemelidir. Suç oluşturan olaya karıştığından kuşku duyulan ya da adaleti engelleyebilecek davranışlar içine giren ebeveyn ya da çocuğun güvendiği kişi bu sürecin dışında tutulabilir.
- 31.** Polisler gözaltındaki çocukların yetişkinlerle birlikte tutulmamasına olabildiğince dikkat etmelidir.
- 32.** Yetkililer, polis gözetiminde olan çocukların güvenli ve ihtiyaçlarına uygun koşullarda kalmalarını sağlamalıdır.
- 33.** Savcılar, bu konunun kendi yetki alanları içinde olduğu üye devletlerde, soruşturma süresi boyunca çocuk dostu yöntemlerin kullanılmasını sağlamalıdır.

D. Yargı işlemleri sırasında çocuk dostu adalet

1. Mahkemelere ve yargı sürecine erişim

- 34.** Hak sahibi kişiler olarak çocuklar, haklarını etkili bir şekilde kullanabilmek için ya da haklarının ihlali durumunda, çözüm yollarına başvurabilmelidirler. İç hukuk, yeterli derecede hukuki danışmanlık alıp haklarını ve bu hakları korumaya yönelik çözüm yollarını yeterince kavrayabilmiş çocuklara, uygun olan durumlarda, mahkemeye başvurma imkânı tanınmalıdır.
- 35.** Dava harçları ya da hukuki danışman bulunamaması gibi, mahkemeye erişimin önündeki engeller kaldırılmalıdır.

- 36.** Çocuklara karşı işlenen belirli bazı suçlarda ya da medeni hukuku veya aile hukukunu ilgilendiren bazı suçlarda, mahkemeye erişim, çocuk reşit olma yaşına eriştikten sonra belirli bir süre için, gerekli olan durumlarda, sağlanmalıdır. Üye devletler, zamanaşımına ilişkin yasalarını gözden geçirmeye teşvik edilmektedir.

2. Hukuki danışmanlık ve temsil edilme

- 37.** Çocuk ile ebeveyni ya da diğer ilgili taraflar arasında bir çıkar çatışması olan, ya da olması ihtimali bulunan davalarda çocuklara kendi adlarına hukuki danışman ve temsilci bulundurma hakkı tanınmalıdır.
- 38.** Çocuklara, yetişkinler için uygulanan veya biraz daha hafifletilmiş koşullarda, ücretsiz hukuki yardım sağlanmalıdır.
- 39.** Çocukları temsil eden avukatlar çocuk hakları ve çocuk haklarıyla ilişkili konularda eğitilmiş ve bilgi sahibi olmalı, sürekli ve derinlemesine eğitim almalı ve çocuklarla onların kavrayış düzeyinde iletişim kurma yetisine sahip olmalıdırlar.
- 40.** Çocuklar kendi haklarının tam sahibi olarak görülmeli ve çocukları temsil eden avukatlar, çocuğun fikirlerini dile getirmelidir.
- 41.** Avukatlar, çocuğun görüşleri ve/veya fikirlerinin olası sonuçları hakkında çocuğa gerekli tüm bilgileri vermeli ve açıklamaları yapmalıdır.
- 42.** Çocukların ve ebeveynin çatışan çıkarlarının söz konusu olduğu durumlarda yetkililer, çocuğun görüşlerini ve menfaatlerini temsil edecek bir kayyum ya da başka bir bağımsız temsilci tayin etmelidir.
- 43.** Özellikle ebeveyn, aile üyeleri ya da bakıcılar hakkında suç iddiası bulunan davalarda, yeterli temsil edilme ve ebeveyninden bağımsız olarak temsil edilme hakkı güvence altına alınmalıdır.

3. Dinlenilme ve görüşlerini ifade etme hakkı

- 44.** Hâkimler, çocukları etkileyen bütün konularda ya da en azından söz konusu işlemleri yeterince kavradıkları varsayılan durumlarda çocukların dinlenilme hakkına saygı duymalıdırlar. Bu amaca yönelik başvurulacak yöntemler çocuğun kavrayış düzeyine ve iletişim

becerilerine uyarlanmalı ve söz konusu davanın koşullarını dikkate almalıdır. Ne şekilde dinlenilmek istediği konusunda çocuklara danışılmalıdır.

45. Görüşlerine ve fikirlerine, çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyine göre önem verilecektir.
46. Dinlenilme hakkı, çocuğun görevi değil hakkıdır.
47. Çocuk, yalnızca yaşından dolayı dinlenilme hakkından yoksun bırakılmamalıdır. Bir çocuk kendisini etkileyen bir davada dinlenilme girişiminde bulunduğu hâkim, çocuğun yüksek menfaatleri aksini gerektirmiyorsa, çocuğu dinlemeli ve bu davayı ilgilendiren konularda çocuğun görüş ve fikirlerine kulak vermelidir.
48. Çocuklara, dinlenilme haklarını en etkili olarak nasıl kullanacakları hakkında bilgiler verilmelidir. Ancak, çocuklara şu da açıklanmalıdır ki, dinlenilme hakları ve görüşlerinin dikkate alınması nihai kararı belirlemeyebilir.
49. Çocukları etkileyen hükümler ve mahkeme kararlarının, özellikle çocuğun görüş ve fikirlerinin dikkate alınmadığı kararların gerekçeleri çocuklara anlayacakları bir dilde anlatılmalı ve açıklanmalıdır.

4. Gereksiz gecikmelerin önlenmesi

50. Çocukları ilgilendiren bütün işlemlerde, hızlı sonuç alabilmek ve çocuğun yüksek menfaatlerini koruyabilmek için, hukukun üstünlüğü gözetilerek, ivedilik ilkesi uygulanmalıdır.
51. Aile hukukunu ilgilendiren davalarda (örneğin, ebeveynlik, velayet, ebeveynin çocuğu kaçırmaya gibi durumlarda) mahkemeler aile ilişkilerinin olumsuz etkilenmemesi için özellikle ivedi davranmalıdır.
52. Gerekğinde yargı mercileri geçici kararlar verebilmeli ya da daha sonra gözden geçirmek üzere belirli bir süre izlenecek ön kararlar alabilmelidir.
53. Çocuğun yüksek menfaatlerinin gerektirdiği durumlarda yargı mercileri, hukuka uygun olarak, hemen yürürlüğe girebilecek kararlar alabilmelidirler.

5. Duruşma düzeni, çocuk dostu ortam ve çocuk dostu dil

54. Bütün duruşmalarda çocuklara yaşlarına, özel ihtiyaçlarına, olgunluk ve anlayış düzeylerine uygun davranılmalı, herhangi bir iletişim sorunları varsa bu dikkate alınmalıdır. Çocuklarla ilgili davalar çocukları ürkütmeyen ve onlara duyarlı ortamlarda görülmelidir.
55. Duruşma başlamadan önce çocuklara mahkemenin ya da diğer mekânların düzeni anlatılmalı, buradaki görevlilerin rolleri ve kimlikleri hakkında bilgi verilmelidir.
56. Çocukların yaşına ve kavrayış düzeyine uygun bir dil kullanılmalıdır.
57. Çocuklar, yargı işlemleri ya da yargı dışı işlemler ve diğer müdahaleler sırasında dinlenildiğinde ya da kendileriyle görüşme yapıldığında, hâkimler ve diğer profesyonel kişiler çocuklarla ilişkilerini saygı ve duyarlılık içinde yürütmelidirler.
58. Ebeveynin, ya da gereken durumlarda çocuğun seçeceği bir yetişkinin, bu kişinin aleyhine gerekçeli bir karar bulunmuyorsa, çocuklara eşlik etmesine izin verilmelidir.
59. Görüntü ve ses kayıtları ya da ön inceleme duruşmasının kamera kayıtları gibi mülakat verileri kanıt olarak kullanılabilir ve kabul edilebilir.
60. Çocuklar, zararlarına olacak görüntülerden ya da bilgilerden olabildiğince korunmalıdır. Zararı dokunabilecek görüntülerin veya bilgilerin çocuğa açıklanmasına karar verirken hâkim, psikologlar ve sosyal hizmetliler gibi profesyonel kimselerin görüşlerine başvurulmalıdır.
61. Çocuğun da yer aldığı duruşmalar çocuğun temposuna ve dikkatini toplayabilme süresine uygun olmalıdır: düzenli aralar verilmeli ve oturumlar çok uzun sürmemelidir. Çocukların tüm zihinsel kapasiteyle katılmalarına yardımcı olmak ve duygusal dengelerini desteklemek üzere oturumlar sırasında aksamalar ve konudan sapmalar en alt düzeyde tutulmalıdır.
62. Uygun olduğu ve mümkün olduğu ölçüde, çocuklar için, çocuklara dost bir ortamı olan görüşme ve bekleme odaları düzenlenmelidir.

63. Yolu yargıya düşen çocuklar için, mümkün olduğunca, özel mahkemeler (ya da mahkeme salonları), usuller ve kurumlar oluşturulmalıdır. Bu kapsamda polis teşkilatı içinde, yargıda, mahkeme sisteminde ve savcılık bürolarında özelleşmiş birimler sayılabilir.

6. Çocukların tanıklığı / ifadeleri

64. Çocuklarla görüşmeler ve ifadelerinin alınması, olabildiğince, bu konuda eğitilmiş profesyoneller tarafından yapılmalıdır. Çocukların yaşları, olgunluk ve kavrama düzeyleri ve varsa herhangi bir iletişim zorlukları dikkate alınarak, en uygun ortamda ve en elverişli koşullarda tanıklık etmelerini sağlamak üzere gereken her çaba gösterilmelidir.

65. Çocuk mağdurlardan veya tanıklardan ses ve görüntü kayıtlı ifade alınması teşvik edilmeli; taraf olan diğer kişilerin bu ifadelerin içeriğine itiraz etme haklarına da saygı gösterilmelidir.

66. Birden fazla görüşme yapmak gerektiğinde, çocuğun yüksek menfaatleri açısından yaklaşımın tutarlılığını sağlamak üzere, bunlar tercihan aynı kişi tarafından yapılmalıdır.

67. Yapılan görüşme sayısı olabildiğince sınırlı tutulmalı ve süreleri de çocuğun yaşına ve dikkatini toplama süresine uygun olmalıdır.

68. Çocuk mağdur ya da tanık ile hakkında suç iddiası bulunan kişiler arasında doğrudan temas, yüzleşme veya etkileşim, çocuk mağdurun bu konuda bir talebi olmadıkça, mümkün olduğu kadar önlenmelidir.

69. Ceza davalarında çocuklara, suç zanlısı hazır bulunmadan da tanıklık edebilme fırsatı verilmelidir.

70. Tanıklık etmede daha gevşek kuralların varlığı, örneğin yemin etme ya da benzeri beyanlarda bulunma zorunluluğunun olmayışı veya diğer çocuk dostu usul kuralları, çocuğun ifadesine ya da tanıklığına verilen değeri azaltmamalıdır.

71. Çocuğun farklı gelişim evrelerini göz önünde bulunduracak görüşme protokolleri, çocuğun ifadesinin geçerliliğini destekleyecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Bunlar, yönlendirici sorular içermemeli, dolayısıyla güvenilirliği arttırmalıdır.

72. Çocuğun yüksek menfaatleri ve esenliği açısından hâkim çocuğa tanıklık etmeme imkânı tanıyabilmelidir.

73. Bir çocuğun ifadesi ve tanıklığı, hiçbir zaman, yalnızca yaşının küçük olması nedeniyle geçersiz ya da güvenilmez addedilmemelidir.

74. Çocuk mağdurların ve tanıkların ifadesinin özel olarak tasarlanmış çocuk dostu mekânlarda ve çocuk dostu ortamlarda alınabilmesi için imkânlar araştırılmalıdır.

E. Yargı işlemleri sonrasında çocuk dostu adalet

75. Çocuğun avukatı, vasisi tayin edilen kişi ya da hukuki temsilcisi, verilen yargı kararını ya da hükmü çocuğa onun kavrayabileceği bir dille bildirip açıklamalı ve itiraz ya da bağımsız şikâyet mekanizmalarına başvuru gibi, alınabilecek önlemler hakkında gereken bilgileri vermelidir.

76. Ulusal yetkililer, çocukları ilgilendiren ve çocukları etkileyen yargı kararlarının/hükümlerinin gecikmeksizin infazını kolaylaştırmak için gerekli bütün adımları atmalıdırlar.

77. Bir karar uygulanmadığı zaman, çocuğa, muhtemelen avukatı, tayin edilmiş vasisi ya da hukuki temsilcisi aracılığıyla, bu duruma çözüm bulmak üzere yargı dışı mekanizmalara veya adaletle başvurulabileceği bildirilmelidir.

78. Çocukların yer aldığı aile davalarında yargı kararlarının zorla uygulanması son çare olmalıdır.

79. Güçlü ihtilafların yaşandığı yargı süreçlerinden sonra çocuklara ve ailelerine, tercihan ücret alınmadan, uzman hizmetliler tarafından rehberlik ve destek sağlanmalıdır.

80. İhmal, şiddet, istismar ya da diğer suçların mağdurlarına özel sağlık hizmetleri ve uygun sosyal ve iyileştirici müdahale programları veya tedbirleri, tercihan ücretsiz olarak sağlanmalı ve çocuklar ve onlara bakmakla yükümlü olanlar bu tür hizmetlerin varlığından en kısa sürede ve yeterince haberdar edilmelidir.

81. Çocuğun avukatı, vasisi ya da hukuki temsilcisi, çocuğun mağdur olarak yer aldığı ceza davası süresince ve sonrasında meydana gelmiş olan zararın tazmini için talepte bulunmak üzere bütün gerekli işlemleri

yapmak amacıyla yetkili kılınmalıdır. Uygun olan durumlarda bu işlemlerin masraflarını devlet karşılayıp suçlu taraftan geri alabilir.

- 82.** Yasalarla ihtilafa düşen çocuklar için tedbirler ve yaptırımlar, işlenen suçlara her zaman yapıcı ve birey bazında çözümler getirmeli, orantılılık ilkesini, çocuğun yaşını bedensel ve ruhsal esenliğini ve gelişimini ve davanın koşullarını göz önünde bulundurmalıdır. Eğitim hakkı, mesleki eğitim, iş bulma, ıslah ve topluma yeniden kazandırılma konuları güvence altına alınmalıdır.
- 83.** Çocukların topluma yeniden kazandırılabilirmeleri için ve ulusal hukuka uygun olarak, çocuklar reşit olma yaşına geldiklerinde suç sicillerinin adalet sistemi dışında gizliliği korunmalıdır. Bu tür bilgilerin açıklanmasında istisnalara, ciddi bir suç işlendiğinde, diğerlerinin yanı sıra kamu güvenliği ya da çocuğun işe girmesi söz konusu ise izin verilebilir.

V. Diğer çocuk dostu uygulamaların teşviki

Üye devletler:

- a.** çocuğa duyarlı görüşme yöntemleri ve bu yöntemlere ilişkin bilgilerin ve eğitimin yaygınlaştırılması dâhil, çocuk dostu adaleti tüm yönleriyle ele alacak araştırmaları desteklemeye;
- b.** uluslararası düzeyde çocuk dostu adalet alanındaki uygulamaları paylaşmaya ve işbirliğini yaygınlaştırmaya;
- c.** ilgili hukuki belgelerin çocuk dostu versiyonlarını yayımlamaya ve en geniş şekilde yaymaya;
- d.** gereken yerlerde, barolar, sosyal yardım hizmetleri, (çocuklar için) ombudsmanlar, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), ve diğerleri gibi kurumlara bağlı olabilecek çocuk hakları bilgilendirme ofisleri kurmaya, varsa faaliyetlerini sürdürmeye ve güçlendirmeye;
- e.** ulusal ve uluslararası düzeyde, çocukların mahkemelere, şikâyet mekanizmalarına erişimini kolaylaştırmaya ve STK'ların ve örneğin, çocukların mahkemelere ve şikâyet mekanizmalarına etkili bir şekilde erişimlerinde yardımcı olan çocuk ombudsmanları gibi, diğer bağımsız kuruluş ya da kurumların rollerinin önemini kabul etmeye ve işlerini kolaylaştırmaya;

- f.** çocuklar için bir uzman hâkimler ve avukatlar sistemi kurmayı düşünmeye ve ayrıca çocuklar ve ailelerinin lehine yasal ve sosyal tedbirler alacak mahkemeler oluşturmaya;
 - g.** iç hukuk yolları bulunmadığında ya da tüketildiğinde, çocuklar ve onların adına hareket eden diğer kişilerin adalet aramak ve haklarını korumak üzere yararlanacakları evrensel ve Avrupa insan ve çocuk haklarını koruma mekanizmaları geliştirmeye ve kullanımını desteklemeye;
 - h.** çocuk hakları dâhil olmak üzere, insan haklarını okul müfredatında ve çocuklarla çalışan meslek sahipleri için zorunlu bir ders konusu haline getirmeye;
 - i.** ebeveynin çocuk hakları farkındalığını arttırmak amacıyla yönelik sistemler geliştirmeye ve desteklemeye;
 - j.** çocuk mağdurlar ve tanıklar için çocuklarla görüşmelerin yapılabileceği ve çocukların adli amaçlı tıbbi muayeneden geçebileceği, kapsamlı olarak değerlendirileceği ve gereken bütün iyileştirici hizmetleri uzman kişilerden alabilecekleri çocuk dostu ve çeşitli kurumların katılacağı birden çok disiplini içeren merkezler kurmaya;
 - k.** ücretsiz online danışma, acil yardım hattı ve yerel toplum hizmetleri gibi farklı konularda ve erişilebilir destek ve bilgilendirme hizmetleri başlatmaya;
 - l.** adalet sistemi içinde çocuklarla temas halinde çalışan ilgili meslek sahiplerine gerekli desteğin ve eğitimin verilmesini sağlamaya, ayrıca çocukların haklarını güvence altına alabilmeleri ve layıkıyla uygulayabilmeleri için, özellikle de, çocukları ilgilendiren ve etkileyen her türlü işlemde çocuğun yüksek menfaatini değerlendirirken, kendilerine yol gösterilmesini sağlamaya;
- teşvik edilmektedir.

VI. İzleme ve değerlendirme

Üye devletler şu konularda da teşvik edilmektedirler:

- a.** bu rehber ilkeleri uygulayabilmek için gerekli yeni düzenlemeler yapabilmek üzere ulusal mevzuatı, politikaları ve uygulamaları gözden geçirmeye;

- b.** çocuk haklarına ilişkin Avrupa Konseyi sözleşmelerini, henüz kabul edilmediyse, en yakın zamanda onaylayıp kabule;
- c.** çocuk dostu adalet çerçevesindeki çalışma yöntemlerini belirli aralıklarla gözden geçirip değerlendirmeye;
- d.** kendi yargı ve idari sistemlerine uygun olarak, bu rehber ilkelerin uygulanmasını yaygınlaştırmak ve izlemek üzere, uygun olan bir ya da daha fazla bağımsız mekanizmanın yer aldığı bir sistem oluşturmaya ya da varsa sürdürmeye;
- e.** sivil toplumun, özellikle çocuk haklarını desteklemeyi ve korumayı hedefleyen kuruluşlar, kurumlar ve organların izleme sürecine tam olarak katılmalarını sağlamaya.

Bölüm 2

Açıklayıcı not

Neden yeni bir araç?

1. Çocuk haklarının korunması ve çocuk dostu adaletin teşvik edilip yaygınlaştırılması Avrupa Konseyi'nin öncelikli amaçlarından biridir. Çocukların korunması konusu, 2005 yılında Varşova'da Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları 3. Zirvesi Eylem Planında ele alınmıştır.
2. Uluslararası düzeyde, Avrupa düzeyinde ve ulusal düzeyde bazı hukuki belgeler bulunduğu halde, hem yasalarda hem de uygulamada hala bazı boşluklar mevcut. Hükümetler ve çocuklarla çalışan meslek sahipleri, standartların etkili bir şekilde uygulanabilmesi için yollar gösterilmesini talep etmektedirler. Ünlü V. ve T./Birleşik Krallık davasında, 2 yaşında bir çocuğu kaçırap döverek öldüren 10 yaşında iki erkek çocuk yetişkinlere ilişkin usullerle yargılanmıştır ve dava sürecine basında geniş yer verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan böyle "Mahkeme" olarak anılacaktır) sonradan, bu durumda yargılamanın, çocuklar için, kendilerine karşı sürdürülen davada duruşmalara fiilen katılamamalarına neden olan anlaşılabilir ve ürkütücü bir süreç haline geldiğine karar vermiş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (bundan böyle AİHS olarak anılacaktır) adil yargılanma hakkını güvence altına alan 6. Maddesinin ihlal edildiği tespitinde bulunmuştur. Şahin/Almanya davasında aynı mahkeme, maddi ihlalin çocuğun görüşlerinin dinlenilmemesinden kaynakladığını saptamış; ulusal mahkemenin çocukla doğrudan temas kurulmasını sağlamak için büyük adımlar atmış olması gerektiğine, ancak bu yolla çocuğun yüksek menfaatlerine uygun hareket edilebileceğine işaret etmiştir.

3. Bu durumlar hemen bütün Avrupa Konseyi üye devletlerinde meydana gelebilirdi. Bu da, adalet erişiminde ilerleme kaydedilmesinin ve yargıda ve yargı dışı işlemlerde çocuklara karşı daha iyi davranılmasının gerekliliğini; bu davalarda çocuklarla çalışan meslek sahiplerinin bilgi birikimlerinin ve farkındalıklarının arttırılması ve çocuğun yüksek menfaatlerinin güvence altına alınabilmesi için bu kişilere uyarlanmış eğitim verilmesinin ve bunun yanında adaletin iyi yönetilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Arka plan

4. Aşağıda belirtilen rehber ilkeler Avrupa Konseyinin, Avrupa Konseyi Avrupa Adalet Bakanları 28. Konferansında (Lanzarote, 25-26 Ekim 2007) kabul ettiği, çocuk dostu adaletle ilişkin, bu alanda üye devletler için somut rehberlik talebinde bulunan Karar No. 2'ye doğrudan cevabı niteliğindedir. Bakanlar Komitesi bu noktadan hareketle, Avrupa Konseyinin dört organını çocuk dostu adaletle ilişkin, çocukların belirli ihtiyaçlarına cevap verecek adalet sistemleri oluştururken üye devletlere yardımcı olacak çözüm yolları öneren, bunu yaparken, çocukların adalet sisteminde - medeni, idari ya da cezai - her alanda adaletle etkili ve yeterli erişimini ve adalet içinde çözümler bulmalarını sağlayacak olan rehber ilkeler (bundan böyle "ilkeler" olarak anılacaktır) hazırlamak üzere görevlendirmiştir.

Çalışma yöntemleri

5. Olaya bu açıdan bakan Avrupa Konseyi, yenilikçi bir bütünleşmiş yaklaşım benimseyerek başlıca üç hükümetler arası komitesini: medeni ve idari hukuk konularını ele alan komite (Avrupa Hukuk İşbirliği Komitesi - CDCJ), ceza hukukunu ele alan komite (Avrupa Suç Sorunları Komitesi - CDPC), genel insan hakları komitesi (İnsan Hakları Yönlendirme Komitesi - CDDH) ve bunların yanı sıra Avrupa Adaletin Etkiliği Komisyonu'nu (CEPEJ) bir araya getirmiştir Rehber ilkeler ayrıca, çocuk dostu adaleti Avrupa Konseyinin 2009-2011 Çocuk Hakları Stratejisi'nin temel dayanaklarından biri haline getiren "Çocuklar İçin ve Çocuklarla Birlikte Bir Avrupa İnşası" Programı ile yakın işbirliği içinde tasarlanmıştır.

6. Avrupa Konseyi bu çalışmaya 2008 yılında, adalet sisteminin bütün sektörlerinde çocukların karşılaştığı zorlukları ve engelleri değerlendiren dört uzman raporunun hazırlanmasıyla başlamıştır. Bu raporlar, Bakanlar Komitesine başkanlık yapan İsveç'in ("Çocuklarla Birlikte ve Çocuklar İçin Bir Avrupa İnşa Etmek - 2009-2011 Stratejisine Doğru", Stockholm, 8-10 Eylül 2008) ve İspanya'nın "Avrupa adalet sistemlerinde çocukların korunması", Toledo, 12-13 Mart 2009) himayelerinde yapılan yüksek düzey Avrupa Konseyi konferanslarında sunulmuş ve müzakerelere esas oluşturmuşlardır. Raporların tespitleri ve bu konferanslarda varılan sonuçlar, rehber ilkelerin tasarlanmasına giden yolu açmış ve 2009-2010 yıllarında ilkeleri hazırlamak üzere oluşturulan çocuk dostu adalet Uzmanlar Grubuna (CJ-S-CH) değerli malzemeler sağlamıştır.

Tasarlama süreci

7. Bu Uzmanlar Grubu, çocuk haklarına ilişkin kişisel uzmanlıklarını temel alarak ve uzmanlık alanları ile (medeni ve idari, ceza ve insan hakları hukuku arasında) coğrafi dağılım ve cinsiyet arasında denge kuracak şekilde, CDCJ, CDPC ve CDDH ile yapılan istişareler sonucunda Avrupa Konseyi tarafından seçilen 17 bağımsız kişiden oluşmuştur. Grup'ta Başkan olarak Seamus Carroll (İrlanda) - CDCJ Başkanı, Başkan Yardımcısı olarak Ksenija Turković (Hırvatistan) - CDPC tarafından tayin edilen kişi ve Belçika'dan, bilimsel uzman olarak çocuk hakları uzmanı Ankie Vandekerckhove yer almışlardır.

8. Grupta hâkimler, avukatlar, savcılar, akademisyenler, psikologlar, polisler, sosyal hizmetliler, üye devletlerin hükümet temsilcileri yer almış, dolaşısıyla grup birden çok disiplini içeren bir oluşum niteliği kazanmıştır. Önde gelen uluslararası hükümetler arası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri de dâhil olmak üzere çok geniş bir yelpazeden gözlemler de bu çalışmaya katkıda bulunmuşlardır.

9. Rehber taslağı ve taslağına ilişkin açıklayıcı bildiri, CDCJ'nin 11-14 Ekim 2010 tarihinde yapılan 85. genel kurulunda incelenmiş ve onaylanmış, 17 Kasım 2010 tarihinde, kabule sunulmak üzere Bakanlar Komitesine gönderilmiştir. Bundan önce CDPC ve CDDH metni dikkate alıp kendi genel kurullarında desteklemişlerdir (sırasıyla 7-10 Haziran ve 15-18 Haziran 2010).

Paydaşlara danışılması

10. Ekim 2009'dan Mayıs 2010'a kadar peş peşe hazırlanan metin taslakları konusunda kamuya sürekli danışılarak, taslak ilkeler hakkında çeşitli paydaşların fikirleri alınmıştır. 7 Aralık 2009 tarihinde Strasburg'da, çocuk haklarında uzmanlaşmış önde gelen uluslararası STK'ların ve diğer paydaşların katıldığı bir oturum düzenlenmiştir. İlkelerin 4. taslağı, Ocak ve Mayıs 2010 arasında, yorumları alınmak üzere özellikle üye ülkelere ve odak noktasiındakilere, ayrıca bazı iç ve dış paydaşlara sunulmuştur. Sonrasında Grup metne son halini verirken bu yorumları dikkate alarak kabul sürecinin şeffaf ve kapsayıcı olmasını sağlamıştır.

Çocuklara ve gençlere danışılması

11. Uzmanlar Grubunun görev tanımını doğrultusunda Avrupa Konseyi de 2010'da, çocuklara ve gençlere doğrudan danışılmasını sağlayacak düzenlemeler yapmıştır. Avrupa'dan yaklaşık 30 ortak katkıda bulunmuşlar, 11 dilde bir anket hazırlanması, tercüme edilmesi ve dağıtılmasında ve odak gruplar düzenlenmesinde çalışmışlardır. Tam olarak 25 ülkeden gelen 3721 cevap, İrlandalı bir çocuk hakları uzmanı olan Dr Ursula Kilkelly tarafından incelenmiş, rehber ilkelere son şekli verilirken CJ-S-CH tarafından dikkate alınmıştır. Başlıca temalar arasında aile, otoriteye güven(sizlik), saygı görme ihtiyacı ve çocuklar ve gençler açısından dinlenilmenin önemi yer almıştır.¹

12. Bu danışmalar, Avrupa Konseyinin hukuki bir belge tasarlarırken çocukları ve gençleri işin içine doğrudan dâhil ettiği ilk girişim olmuştur ve çocukların ve gençlerin Konseyin kural belirleyici çalışmalarına anlamlı katılımlarını sağlamak amacıyla bundan sonraki benzer faaliyetlerde de uygulanacaktır. Bu süreç Finlandiya Hükümetinin cömert finansal katkılarıyla yürütülmüştür.

13. Hazırlanma sürecinde taslak üzerinde, ilkelerin çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilmesini ve adalet sistemi hakkında anlattıkları düşüncelerine bir cevap niteliği taşımasını temin etmek üzere pek çok değişiklik yapılmıştır. Genel olarak, rehberin ayrıntılarında, hedeflerinde ve

sağlamlığında bu görüşlerin dikkate alınmasını sağlamak üzere gerçekten çok büyük çaba harcanmıştır.

14. Çocukların görüşlerine, özellikle şu konularda başvurulmuştur:

- rehberde çocukların dinlenilme, haklarıyla ilgili bilgilendirilme, bağımsız temsil edilebilme ve kendileri hakkında verilen kararlara etkili bir şekilde katılabilme haklarının kapsamı ve şeklini belirlerken, ilgili bütün bölümlerin ifadeleri bu açılardan güçlendirilmiştir. Örneğin, rehber ilkeler bundan böyle, çocukların kendilerini etkileyen bütün konularda dinlenilme hakkına hâkimlerin saygı göstermesini ve izlenen bütün yöntemlerin, çocuğun kavrayış düzeyine ve iletişim becerilerine uyarlanıp davanın koşullarının göz önüne alınmasını gerekli kılmaktadır;
- çocukların kendi fikirlerine ne derece önem verildiğini anlamaları ve bu konuda geri bildirim almaları için rehberde yeterli hükümlerin yer almasını sağlamak için;
- adalet sisteminde karşılaştığı işlemlerden önce, işlemler sırasında ve sonrasında çocuklara verilen desteği konu alan hükümlerin rehberde güçlendirilmesi için, ebeveynin ve çocukların güvendiği kişilerin rolleri özellikle göz önünde tutulmuştur (örneğin, çocuklar ve polis hakkındaki bölüm);
- bağımsız ve etkili şikâyet mekanizmalarına erişimin tartışmasız bir hak olarak adalet sisteminin bütün alanlarında tanınmasını desteklemek, adalet sisteminde çocuklarla temas durumunda olan bütün profesyonel kişilerin uzmanlaşmalarını desteklemek ve uygun eğitimi almalarını talep edebilmek için, bu noktalar, danışmalar sırasında çocukların ifade ettiği otoriteye karşı güvensizliği ele alırken öne çıkan konular olmuştur;
- profesyonel kimselerin çocuklarla olan ilişkilerindeki mahremiyetin pekiştirilmesine ilişkin önlemler almak için;
- adalet sisteminin çocuklar için işleyişinde, uygun olan durumlarda çocuklara danışılmasını ve çocuklarla ortaklık yapılmasını teşvik etmek ve yasaların, politikaların ve uygulamaların geliştirilmesini ve gözden geçirilmesini teşvik etmek için.

1. Rapora şu web sitesinden ulaşılabilir: www.coe.int/childjustice.

Yapı ve içerik

- 15.** Bu rehber bağlayıcı bir belge değildir. Burada, konuyla ilgili ilkeler, ister bir Avrupa Konseyi sözleşmesi isterse başka bir uluslararası araç olsun, bağlayıcı bir belgeden alındığı zaman “olmalı, yapmalı” gibi belirli bir koşula işaret eden sözcük sıkça kullanılmıştır, ancak buradan, “-meli, -malı” ekinin, ilgili bağlayıcı belgenin hukuki etkisini azalttığı sonucu çıkarılmamalıdır.
- 16.** Rehber ilkeler, mevcut uluslararası ve ulusal standartlar ve Avrupa standartlarına dayanmaktadır. Bu ilkeler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile belirlenmiş olan temel prensipleri ve Mahkemenin konuya ilişkin içtihat hukukunu ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini esas aldığından, yönlendirici unsur çocuğun yüksek menfaatleridir. İlkeler, diğerlerinin yanı sıra, bilgilendirilme, temsil edilme ve çocukların yargı sürecine ya da yargı dışı işlemlere katılma haklarını teşvik etmekte ve korumakta ve çocuklara adalet sürecinin bütün aşamalarında yer ve söz hakkı vermektedir. Rehber ayrıca, pratik bir araç olarak, hukuki boşluklara ve eksikliklere çare olabilecek iyi uygulamalar sunmakta ve pratik çözümler önermektedir. Örneğin, çocuğu dinlemek için özel yöntemler (mahkeme salonu atmosferinde dinlenmesi gibi) ele alınmaktadır. Rehber, yalnızca prensipler içeren bir bildiri değildir; ancak, uygulamalara pratik yollar göstermeyi, uluslararası düzeyde üzerinde fikir birliğine varılmış ve bağlayıcı standartları daha da geliştirmeyi amaçlamaktadır.
- 17.** CJ-S-CH’nin yetki ve görev sınırları doğrultusunda, bu rehberin metni, yargı işlemlerinden önce, işlemler sırasında ve sonrasında geçerli olacak çeşitli prensipler etrafında örülmüştür.
- 18.** Yargıda ve yargı dışı işlemlerde çocuğu ilgilendiren yasalar hazırlamayı düşünen Avrupa Konseyi üye ülkelerinin dikkati, rehberin buna ilişkin prensiplerine, standartlarına ve kabul edilmiş iyi uygulamalarına çekilmektedir.²

2. Avrupa Konseyinin çocuk dostu adaletle ve bu konuda kaydedilen ilerlemelerle ilgili çalışmaları hakkında bilgi şu sitede bulunabilir: www.coe.int/childjustice.

Sunuş

- 19.** Geçtiğimiz birkaç on yıl içinde pek çok devlet kuruluşu, özel kuruluş, kamu denetçisi (ombudsman), politika belirleyici ve diğerleri, çocukların³ haklarının bilincine varmalarını ve bu hakları günlük yaşamlarında kullanılabilmelerini sağlamaya çalışmışlardır. Yakın zamanlarda AİHS’nin 60. yılını ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 20. yılını kutladığımız halde, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki gerçekler çocuk haklarının hala sıklıkla ihlal edildiğini göstermektedir.
- 20.** Çocuklar yargı ile ya da yargı dışı işlemlerle pek çok şekilde karşılaşabilirler; anne babaları boşanırken ya da kendileri üzerinden velayet kavgaları yaparken, suç işlediklerinde, suç mağduru ya da tanığı olduklarında, sığınma talebinde bulunduklarında ve diğer durumlarda. Çocuklar hakların sahipleridir ve bu bağlamda, haklarını korumak amacıyla yargıya ya da yargı dışı işlemlere başvurdıklarında, onlara en iyi şekilde yardım edebilmek için usullerin çocuğa daha dost hale getirilmesi gerekir.⁴
- 21.** Çocukların mahkemeye erişiminde pek çok hukuki, sosyal, kültürel ve ekonomik engel vardır. Bunlardan belki en önemlisi hukuki ehliyetlerinin olmamasıdır. Çocukları çoğu kez ebeveynleri ya da vasileri temsil eder. Ancak, hukuki temsilcileri onların adına hareket etmek istemezse ya da bunu yerine getirecek durumu yoksa ve yetkili kamu mercileri de bir işlem başlatmazsa, çocuklar çoğu zaman haklarını koruyamazlar ya da ihlallere karşı bir girişimde bulunamazlar. Böyle durumlarda, yetkili makam tarafından özel bir hukuki temsilci tayin edilmediği takdirde, AİHS’de bu konuda çeşitli temel prensipler yer almasına karşın (bakınız, diğerlerinin yanı sıra adil yargılanma hakkının yer aldığı Madde 6) temel bir hak olan mahkemeye gitme

3. 18 yaşına kadar olan kişiler.

4. U. Kilkelly, *Youth Justice*’da yer alan *Youth courts and children’s rights: the Irish experience* (Gençlik Mahkemeleri ve çocuk hakları: İrlanda deneyimi), s. 41: “1989’da kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, dava sürecine ilişkin, çocuğun adil yargılanma hakkını tanıyan ve dava sürecini çocukların ihtiyaçları ve haklarına uyarlanmasını gerektiren bir dizi standart kabul ederek bu korumayı güçlendirmiştir.”

hakkını kullanamazlar. AİHS “herkes” için insan haklarından söz ettiği halde, bir davayı mahkemeye taşımak özellikle çocuklar için zordur. Mahkemenin çocuk hakları alanında bazı içtihatları bulunmasına rağmen, çocuklar hem ulusal hem de uluslararası mahkemelere nadiren erişebilmekte, onların adına çoğu kez yetişkinler yargıya başvurmaktadır.⁵ Bu nedenle, çocuk dostu adaleti konu alan rehberin, çocukların mahkemeye erişimini ele alması gerekir.⁶

- 22.** Çocuk dostu adaletle ilişkin rehber ilkeler, çocukların statüsü ve konumu ile yargıda ve yargı dışı işlemlerde gördüğü muameleyi ele almayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, konu mahkemeye gitmeden, uyuşmazlıkları arabuluculuk gibi, alternatif yollardan çözmeye çalışmak belki de çocuğun yüksek yararına olabilir. Bu rehber ilkeler, gerek mahkeme içi gerekse mahkeme dışı işlemleri kapsamaktadır.
- 23.** Bu ilkelerin amacı, uygulamada çocuk hakları tartışmalarını canlandırmak ve üye devletleri, bu hakları hayata geçirmek ve mevcut eksikleri gidermek üzere teşvik etmektir. Maddi hukuku ya da çocukların temel haklarını etkilemek gibi amaçları olmadığı gibi, hukuken bağlayıcı bir nitelik de taşımamaktadırlar. İlkelerin çoğu, çocukların görüşlerine ve ihtiyaçlarına sadece farklı bir tutumla yaklaşılmasını gerektirecektir.
- 24.** Diğer bir amaç da, üye devletlerin kendi yargı ve yargı dışı sistemlerinde, ceza, idari ve hukuk davalarında yer alan çocukların, statülerine ve kapasitelerine bakılmaksızın, özel ihtiyaçlarına göre yaptıkları düzenlemelerde pratik bir araç olarak hizmet etmektir. Bazı üye ülkelerde yürürlükte olan gençliği koruma mevzuatı gibi çok belirli hukuk konularında da bu ilkelerden yararlanılmalıdır.

- 25.** Bu bağlamda ilkeler, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin ana prensiplerinin uygulanmasına yardımcı olma amacı gütmektedir. Aynı şekilde, AİHS tarafından şart koşulan ve Mahkemece onaylanan haklar, yetişkinler için olduğu gibi, çocuklar için de eşit derecede geçerlidir.
- 26.** Bu sözleşmelerle sağlanan haklar ile çocukların gerçekte yararlandıkları haklar arasında çarpıcı farklar olduğundan, açıklayıcı bildiri, üye ülkelerdeki ve içtihat hukukundaki fiili ve hukuki iyi uygulamalara sıklıkla gönderme yapmaktadır. Bu yararlı bilgiler sağladığı gibi esin kaynağı da olabilir.

5. F. Tulkens, *International justice for children (Çocuklar için uluslararası adalet)*, Monograf 3, Avrupa Konseyi yayınları, 2008, s. 17-33.

6. Çocuk dostu adaletle ilişkin Uzmanlar Grubunun görev tanımı bu konulardaki boşlukların saptanmasını kapsadığından, bu nokta daha da gerekli hale gelmektedir.

Açıklayıcı not

Giriş

27. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi, insan haklarıyla uğraşan başlıca uluslararası kuruluşlar, çocuk haklarına ilişkin standartları ve rehber ilkeleri oluşturmuşlardır. Uygun olan yerlerde bu standartlardan söz edilecektir. Giriş bölümü, üye ülkelerin daha yüksek standartlar ya da daha olumlu tedbirler almasını veya uygulamasını engellemeksizin bu alanı özellikle ilgilendiren ilkelerden söz etmektedir. Üye ülkeleri, Avrupa Konseyinin çocuk haklarına ilişkin sözleşmelerini ivedilikle kabule davet etmektedir. Bu belgelerden bir kısmı pek çok devlet tarafından henüz imzalanmadığından, bu yaklaşım pratik bir önlem sayılabilir.⁷

I. Kapsam ve hedef

28. Bu belgenin kapsam ve hedefi 1-3. maddelerde ele alınmaktadır. Önceden işaret edildiği gibi, rehber ilkeler ceza ve hukuk davalarında ve idari davalarda geçerlidir ve bu tür dava işlemlerinde çocuk haklarına, ilgili diğer tarafların hakları ile doğru bir denge sağlanarak, tam olarak saygı gösterilmesini ve bunlara uyulmasını amaçlamaktadır.

II. Tanımlar

29. “Çocuk” tanımı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. Maddesine ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin (ETS No. 160) 1.1. Maddesine göre şekillenmiştir. AİHS “herkes”e haklar tanır ve 18 yaşın altındakileri de bunun dışında tutmaz. Bazı üye ülkelerde, 18 yaşın altındaki bir kişinin çocuk sayılmayacağı durumlar olabilir, örneğin, kendi başına yaşama özgürlüğünü elde etmişse.

7. “Avrupa Konseyi sözleşmeler hukuku *müktesebatının* özgüllüğü ve katma değeri” ile ilgili PACE dokümanı (AS/Jur(2009-40)).

- 30.** (b) paragrafındaki “ebeveyn” tanımı anne baba sorumluluğu olan bütün kişileri kapsar; bunlar her zaman çocuğun biyolojik anne ve babası olmayabilir, ebeveyn sorumluluğu taşıyan, çocuğun vasisi ya da tayin edilmiş hukuki temsilcisi gibi, diğer kişiler olabilir.
- 31.** (c) paragrafında çocuk dostu “adalet” tanımlandığı halde metnin diğer kısımlarında bunun fiili adalet sistemi ve mahkeme işlemlerinden daha geniş bir kapsamı ifade ettiği vurgulanmaktadır. Yargı işlemleri içinde ve dışında çocuklarla ilgili olan bütün meslek sahiplerine yöneliktirler. Emniyet, sosyal ve ruh sağlığı hizmetleri gibi diğer sektörler de adaleti çocuklara daha dost hale getirmede sorumluluk taşır. Rehber ilkeler, tüm bu profesyoneller tarafından çocuk haklarının iyi bilinmesini ve bunlara titizlikle uyulmasını sağlamak için uğraşmaktadır.

III. Temel ilkeler

A. Katılım⁸

- 32.** Katılım ilkesi, bir başka deyişle, çocukların akıllarından geçeni söyleyebilme ve kendilerini etkileyen bütün konularda görüş belirtebilme hakları, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin⁹ öncü ilkelerinden biridir. Her zaman çocukların fikirlerine göre hareket edileceği anlamına gelmemekle birlikte rehber ilkeler, çocukların görüşlerinin, yaşları, olgunluk düzeyleri ve davanın koşulları dikkate alınarak, ulusal usul hukukuna uygun biçimde, ciddiyetle göz önünde tutulmasını ve gereken saygıyı görmesini gerektirir.

8. Daha fazla bilgi için bakınız, Çocuğun Dinlenilme Hakkına ilişkin Genel Yorum No. 12 (CRC/C/GC/12, 1 July 2009) ve IV, D, 3'teki dinlenilme hakkına ilişkin yorumlar. Ayrıca bakınız, çocuğun aile içinde ve toplumsal hayata katılımına ilişkin, Bakanlar Komitesinin Rec(98) 8 sayılı, 18 Eylül 1998 tarihli Tavsiye Kararı, paragraf 4: “katılım, toplumsal bütünlüğü sağlamada ve çok kültürlü bir toplumun değerlerine ve hoşgörü prensibine uygun olarak demokrasi içinde yaşamada belirleyici bir etmendir”; paragraf 5: “çocukların katılımı, yaşadıkları koşulları etkileyebilmek açısından büyük önem taşır, çünkü katılım, yalnızca kurumlarda ya da verilen kararlarda yer almak değil, aynı zamanda ve her şeyden önemlisi, aile ve toplumsal hayatın bütün alanlarını ilgilendiren bir genel demokrasi tarzıdır”. Ayrıca bakınız Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire) 16 Aralık 1999 tarihli karar, *T./Birleşik Krallık davası*, No. 24724/94, paragraf 83, ve 16 Aralık 1999 tarihli karar, *V./Birleşik Krallık davası*, No. 24888/94, paragraf 85: “[...] Madde 6, bütün olarak ele alındığında, suçlanan bir kişinin kendi ceza davasının duruşmalarına katılma hakkını güvence altına alır”.

9. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 12.

- 33.** “Kendi görüşlerini oluşturabilecek kapasitede”¹⁰ deyişi ile kastedilen, bir sınırlama olarak değil, yetkililerin bu kapasiteyi mümkün olduğunca, tam anlamıyla değerlendirme yükümlülüğü olarak görülmelidir. İşin kolayına gidip, çocuğun bir fikir oluşturmaktan aciz olduğunu varsaymak yerine devletler, çocuğun aslında bu yeteneğe sahip olduğunu kabul etmelidir. Bunu kanıtlamak çocuğun işi değildir. Çocuk hakları hukukuna uygun olarak Bölüm III, A.2 maddesinin metni, çocukların hakların sahibi olduğu önemli mesajını vurgulamaktadır.
- 34.** Devletler standart haline getirilmiş yaş sınırları koymamaya teşvik edilmektedir.¹¹ Birleşmiş Milletler Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara ilişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberinde de belirtildiği gibi “çocuğun yaşı, adalet sürecinin tamamına katılma hakkına engel olmamalıdır”.¹²
- 35.** Aile davalarında çocuklar o anda ve/veya gelecekte esenliklerini etkileyecek herhangi bir kararın verilmesinden önceki tartışmalara dâhil edilmelidirler. Çocukların yargı işlemlerinde yer almasını sağlayacak bütün tedbirleri almak hâkimin sorumluluğu olmalı; hâkim çocukların bu süreçte etkili bir biçimde yer aldığını ve yalnızca kendi istekleriyle katılmak istemedikleri zaman yer almadıklarını ya da olgunluk ve kavrama düzeylerinin yer almalarını imkânsız kıldığını doğrulamalıdır. Gönüllü kuruluşlar ve çocuklarla ilgili kamu denetçileri de çocukların aile hukuku davalarına katılmalarını sağlamak ve bir oldubitti ile karşılaşmalarını önlemek için bütün gayreti göstermelidirler.¹³

10. A.g.e., Madde 12.1.

11. Çocuğun Dinlenilme Hakkına ilişkin Genel Yorum No. 12, 20.-21. paragraflar (CRC/C/GC/12, 1 Temmuz 2009).

12. Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberi (ECOSOC Res 2005/20, 22 Temmuz 2005), paragraf 18.

13. Bazı üye devletler, velayet ve ziyaret yükümlülüklerine saygı göstermeyen ebeveyni, aslında kurallara uymayı reddeden kişi çocuk olmasına rağmen, cezalandırmaktadır. Diğer bazı devletlerde ebeveyn, bir mahkeme kararına uymadığı için ceza alabiliyor; oysa bu tür olasılıklar çocuk adına verilen kararlara çocuğun da dâhil edilmesi sağlanarak önenebilir.

Kavrama düzeyi düşük olan bir çocuğun suçlandığı bir davada Mahkeme, “bu bağlamda etkili bir katılım olabilmesi için, suçlanan kişinin yargı sürecinin mahiyetini ve verilebilecek herhangi bir cezanın önemi dâhil, kendisini nelerin beklediğini geniş bir şekilde kavraması gerekir. Bu da şu demektir ki, gerekirse bu kişi bir tercüman, bir avukat, bir sosyal hizmetli ya da bir arkadaşı gibi birinin yardımıyla mahkemede söylenenlerin genel gidişatını anlayabilmelidir. Davalı kişi, iddia makamı tanıklarının söylediklerini anlayabilmeli ve avukatları varsa onlara olayları kendi açısından anlatmalı, aynı fikirde olmadığı ifadelerle dikkat çekmeli ve savunmasında yer almasını istediği olaylar ve gerçekler hakkında onları bilgilendirmelidir”¹⁴ kararına varmıştır. Ayrıca, “bu kişinin özürlü nedeniyle içinde bulunduğu yetersiz durumu tam olarak değerlendirebilecek, bunu dikkate alacak ve işlemlerini ona göre uyarlayacak bir uzman mahkemede yargılanması şarttır”¹⁵ diye belirtilmiştir.

Aynı şekilde, velayet konusundaki Şahin/Almanya davasında Mahkeme, “ulusal mahkemelerin, velayetinde olmadığı bir ebeveynle görüşme konusunda çocuğun mahkemede her zaman dinlenilme zorunluluğu olduğunu söylemek biraz aşırıya kaçmak olacaktır; bu, söz konusu çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre her bir davanın özel koşullarına bağlıdır”¹⁶ sonucuna varmıştır.

Son olarak, başka bir velayet davası olan Hokkannen/Finlandiya davasında yargıladığı 12 yaşındaki bir kız çocuğu hakkında Mahkeme, “görüşlerinin dikkate alınması için gereken olgunluğa sahip, dolayısıyla ebeveynle görüşme onun isteklerinin aksi yönünde düzenlenmemelidir”¹⁷ diye belirtmiştir.

14. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Dördüncü Daire), 15 Haziran 2004 tarihli karar, S.C./Birleşik Krallık, No. 60958/00, paragraf 29.

15. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, a.g.e., para. 35.

16. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 8 Temmuz 2003 tarihli karar, Şahin/Almanya davası, No. 30943/96, paragraf 73.

17. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Daire), 23 Eylül 1994 tarihli karar, Hokkanen/Finlandiya davası, No. 19823/92, paragraf 61.

B. Çocuğun yüksek menfaatleri

- 36.** Çocuğun yüksek menfaatleri, çocukları ilgilendiren bütün davalarda göz önünde bulundurulması gereken birincil konudur. Durumla ilgili değerlendirmelerin doğru ve tam olarak yapılması gerekir. Rehber ilkeler, karmaşık bir uygulama olduğunu kabul ederek, çocuğun yüksek menfaatlerini değerlendirmek için birden çok disiplini içeren yöntemlerin geliştirilmesini teşvik etmektedir. Çocuğun menfaatlerinin, diğer çocuklar, ebeveyn, mağdurlar gibi ilgili diğer tarafların menfaatleriyle dengelenmesi gereken durumlarda değerlendirme daha da zorlaşır. Bu dengeleme profesyonelce yapılmalı; her bir dava tek tek ele alınmalıdır.
- 37.** Çocuğun yüksek menfaatleri daima, diğer çocukların, örneğin, dinlenilme hakkı, şiddetten korunma hakkı, ebeveyninden ayrılmama hakkı gibi haklarıyla birlikte ele alınmalıdır.¹⁸ Kural olarak kapsamlı bir yaklaşım benimsenmelidir.
- 38.** Çocuk adalet sisteminde “yüksek menfaatler” ilkesinden, aile hukuku davalarının aksine, ne denli az yararlanıldığı dikkat çekicidir. Pek çok Avrupa Konseyi üye ülkesinde genç suçlulara yetişkinler gibi davranılmaya başlanması endişe verici bir eğilimdir.¹⁹ Hukuku çiğneyen tüm çocuklar dahil olmak üzere, tüm çocukların haklarına saygı gösterilmesi gerektiği gayet açıktır. Katı bir cezacı yaklaşım, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 40. maddesinde belirtildiği şekliyle²⁰ çocuk adaletinin başlıca prensiplerine uymamaktadır. Daha sosyal eğitimsel yapıdaki müdahaleler bu sözleşmeye daha uygun düşecektir ve uygulamada da daha etkili olduğu kanıtlanmıştır.²¹

18. Pratik öneriler için bakınız, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Çocuğun Yüksek Menfaatlerinin Belirlenmesinde Rehber, 2008 (<http://www.unhcr.org/refworld/docid/48480c342.html>).

19. Bakınız, T. Hammarberg ([www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints/\(2009\)](http://www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints/(2009))).

20. Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları'na ilişkin Genel Yorum No. 10 (CRC/C/GC/10, 25 Nisan 2007), Madde 71. Ayrıca Bak: Çocuk suçlarına sosyal tepkilerle ilgili R (87) 20 sayılı Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı.

21. Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları'na ilişkin Genel Yorum No. 10 (CRC/C/GC/10, 25 Nisan 2007).

Çeşitli aile davalarına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ulusal mahkemelerin zor bir konu olan çocuğun yüksek menfaatlerini gerekçeli, bağımsız ve güncel bir psikoloji raporuna dayanarak değerlendirmeleri gerektiğini; çocuğun görüşme, ikamet ve velayet konularında, eğer mümkünse ve yaşına ve olgunluğuna göre, bir psikolog ve mahkeme tarafından dinlenilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²²

Bronda/İtalya davasında çocuğun menfaatleri ilgili diğer tarafların menfaatlerinin üstüne çıkmıştır: “[...] S.’nin koruyucu anne ve babasıyla kalmasının sağlayacağı yararlarla, çocuğun kendileriyle kalmasının gerçek ailesine sağlayacağı yarar arasında adil bir denge gözetilmesi gerekirken, Mahkeme, şimdi ondört yaşında olan ve hep kesin olarak koruyucu ailesini bırakmak istemediğini söylemiş olan çocuğun ağır basan menfaatlerine özel bir önem vermektedir. Bu davada S.’nin menfaatleri büyükanne ve büyükbabasının menfaatlerinin üstüne çıkmıştır.”²³ Mahkeme tarafından benzer bir açıklama, sözü edilen Şahin/Almanya davasına ilişkin olarak da yapılmıştır: “8. Madde, ulusal yetkililerin çocuğun menfaatleriyle ebeynin menfaatleri arasında adil bir denge kurmalarını gerektirir; bu dengeyi sağlarken, menfaatin türü ve ciddiyet derecesine göre çocuğun menfaatleri ebeyninkilerden üstün tutulabilir. Özellikle de, 8. Maddeye göre bir ebeynin, çocuğun sağlığına ve gelişimine zarar verecek tedbirler aldirmaya hakkı yoktur.”²⁴

Bir evlat edinme davası olan Pini ve Diğerleri/Romanya davasında Mahkeme, yabancı bir aile tarafından evlat edinilmek istemeyen çocuğun itirazını dikkate alarak: “bu konularda [...] çocuğun menfaatleri, türüne ve ciddiyet derecesine göre, ebeynin menfaatlerinden ağır basabilir”²⁵ kararını vermiştir.

22. Karşılaştırınız, özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 13 Temmuz 2000 tarihli karar, *Elsholz/Almanya davası*, No. 25735/94, paragraf 53, ve 8 Temmuz 2003 tarihli karar, *Sommerfeld/Almanya davası*, No. 31871/96, paragraflar 67-72. Ayrıca bakınız, *Sommerfeld/Almanya (a.g.e.) davasında* Hakim Ress’in Hakim Pastor Ridurejo ve Hakim Türmen ile birlikte muhalefet şerhi, paragraf 2.

23. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Daire), 9 Haziran 1998 tarihli karar, Bronda/İtalya davası, 22430/93, paragraf 62.

24. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 8 Temmuz 2003 tarihli karar, Şahin/Almanya davası, No. 30943/96, para. 66.

25. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (İkinci Kısım), 22 Haziran 2004 tarihli karar, *Pini ve Diğerleri/Romanya davası*, No. 78028/01 ve No. 78030/01, paragraf 155.

C. Haysiyet

39. Haysiyete saygı gösterilmesi, temel insan haklarının bir gereğidir ve mevcut pek çok hukuki belgenin temelinde yatan da budur.²⁶ Birleşmiş Milletlerin Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin konularda Adalet Hakkında Rehber’in çeşitli hükümleri bu bağlamda geçerli ise de, orada yer alan şu ifadeye özellikle dikkat edilmelidir: “her çocuk biricik ve değerli bir insandır, bu itibarla bireysel haysiyeti, özel ihtiyaçları, menfaatleri ve mahremiyeti saygı görmeli ve korunmalıdır.”²⁷

40. C.2 paragrafında AİHS’nin 3. Maddesi tekrarlanmaktadır.

D. Ayrımcılığa karşı korunma

41. Uluslararası insan hakları hukukunda sağlam yer edinmiş bir başka prensip de ayrımcılığın yasaklanmasıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 2. Maddesi bu prensibin rehber ilkelerinden biri olarak görülmektedir. D.1paragrafı ayrımcılık yapıldığı çok iyi bilinen bazı zeminleri belirtmektedir.

42. “İrk” sorununda, Avrupa Konseyi İrkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) Genel Politika Tavsiyeleri No. 7’de ırkçılıkla ve ayrımcılıkla mücadeleyle ilişkin ulusal mevzuata ilişkin: “Bütün insanlar aynı canlı türüne mensup olduğuna göre, ECRI, farklı ‘ırklar’ın var olduğuna dayanan teorileri reddetmektedir” der. Ancak, bu Tavsiye Kararında ECRI ‘ırk’ terimini, genellikle ve yanlış bir biçimde “başka ırka” mensup olarak algılanan kimselerin, yasaların sağladığı korumanın dışında bırakılmalarını önleme amacıyla kullanmaktadır.

43. Özellikle hassas konumdaki çocuklardan belirli bazı kategorilere mensup olanların, bu açıdan özel korunmaya ihtiyacı vardır. Metinde bu kategorilerden bazıları sıralanmıştır; ancak, başka ayrımcılık nedenleri göz ardı edilemeyeceğinden, bu liste her şeyi kapsama iddiasında değildir.

26. Örneğin bakınız, Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin Giriş bölümü, ayrıca, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Giriş bölümü ve Madde 40, paragraf 1.

27. Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberi (ECOSOC Res 2005/20, 22 Temmuz 2005), III-8-a ve I, 6.

44. Çocuk haklarına ilişkin diğer önemli bir ayrımcılık nedeni çocukların yaşı ve kapasiteleridir. Yaşça çok küçük çocuklar ya da haklarını arayacak kapasitede olmayan çocuklar da bu hakların sahibidirler. Ayrımcılığı önlemek amacıyla bu çocuklar için alternatif temsil sistemleri geliştirilmelidir.

E. Hukukun üstünlüğü²⁸

45. E.1 ve E.2’de “hukukun üstünlüğü”nün²⁹ tanımı yapılmadan bu ilkenin bazı unsurlarına işaret edilmekte. Metnin tamamı Mahkemenin, “demokratik toplumun temel ilkelerinden biri olarak hukukun üstünlüğü, Sözleşmenin bütün Maddelerinin doğasında mevcuttur”³⁰ görüşünden etkilenmiştir. Dolayısıyla, çocukların yer aldığı bütün yargı işlemlerinde bunun etkileri hissedilmelidir.

46. Hukukun üstünlüğü, diğerlerinin yanı sıra, şu temel ilkeyi ortaya koyar: her bireyin açık ve anlaşılır biçimde oluşturulmuş ve topluma duyurulmuş yasalara karşı sorumluluğu vardır ve herkes yararlanılabilir haklara sahiptir. Bu prensip yaşa bakılmaksızın uygulanır, dolayısıyla üye devletlerden beklenen, çocuklar da dâhil olmak üzere, herkesin temel haklarına saygı göstermek ve bu hakları desteklemektir. Hukukun üstünlüğünün çocuklar açısından uygulanışı, diğerlerinin yanı sıra, masumiyet karinesi hakkının ve adil yargılanma hakkının uygulamaya konmasını, ayrıca bağımsız hukuki yardımı ve ulusal hukuka göre çocukların haklarını savunma sorumluluğu taşıyan bir avukata ya da bir başka kuruma ya da kuruluşa etkili bir biçimde erişimini de gerekli kılar.

47. “Kanunsuz suç olmaz” (nullum crimen sine lege) ve “kanunsuz ceza olmaz” (nulla poena sine lege) prensipleri yetişkinler için olduğu kadar çocuklar için de geçerlidir ve demokraside ceza hukuku sisteminin temel taşıdır.³¹ Bununla birlikte, çocukların – suçla ilgili olmasa da - anti

28. Ayrıca bakınız, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sicil Dairesi raporu, *çocukların adaletle erişimi – çocukların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne erişimine odaklı rapor*, ayrıca, “Çocuk dostu adaletle ilgili metinler derlemesi”nde çocukların ulusal yargıya erişimlerine ilişkin içtihatlar, İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, 2009, s. 11-19.

29. Brian Z. Tamanaha, bu kavramın izini Aristo’ya kadar sürmüştür: “Hukukun üstünlüğünün egemen olması, vatandaşlardan birinin egemen olmasından iyidir” demiş ve devam etmiştir: “böylece hukukun bekçileri bile hukuka boyun eğiyor”. Tom Bingham, “The Rule of Law” (Hukukun Üstünlüğü) adlı eserden alınmıştır, Allen Lane, Penguin Group, 2010, sayfa 3.

30. Ukraine-Tyumen/Ukrayna davası, no. 22603/02, paragraf 49, 22 Kasım 2007.

31. AİHS, Madde 7, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 40, paragraf 2,a.

sosyal davranışlarını ele alırken bazı üye ülkelerde, özgürlükten mahrum bırakmak dâhil, geniş kapsamlı müdahaleler uygulanmaya başlanmıştır. Toplumu anti sosyal davranışlardan koruma bahanesiyle çocuklar, yetişkinlere uygulandığı takdirde hoş görülmeyecek bir biçimde müdahale programlarının içine çekilmektedirler. Devlete yüklenmiş olan kanıtlama sorumluluğu ve adil yargılanma hakkı gibi standart hukuki güvenceler her zaman mevcut değildir. Ceza konularına ilişkin temel hukuk ilkeleri pek çok ülkede çocuklar için, yetişkinlere olduğu kadar uygulanmamaktadır. Çocuklar hala “statü” suçu (hukukun suç olarak tanımlamadığı ve yetişkinler işlediği zaman cezasız kalacak fiiller) denen suç nedeniyle cezalandırılmaktadır.³²

48. Hukukun üstünlüğünün, özellikle çocuklar açısından, etkili ve yeterli biçimde gözlenmesini sağlamak için üye devletler E.3’e göre, çocuğun yaşına ve kavrama yeteneğine uygunluğunu dikkate alarak, bağımsız ve etkili şikâyet mekanizmaları oluşturmak zorundadırlar.

IV. Yargı işlemlerinden önce, yargı işlemleri sırasında ve sonrasında çocuk dostu adalet

A. Çocuk dostu adaletin başlıca unsurları

49. Çocuk dostu adaletin bu unsurları, mahkeme işlemleri içinde ya da dışındaki bütün olası aktörleri ilgilendirir ve çocuğun durumuna bakılmaksızın uygulanır ve özellikle korunmaya muhtaç belirli çocuk grupları için de geçerlidir.

1. Bilgilendirme ve danışmanlık

50. Her bir vakada, adalet sistemiyle ilk temasa geçildiği andan itibaren ve yargı sürecinin her aşamasında çocuğa bütün ilgili ve gerekli bilgiler verilmelidir.³³ Bu hak, mağdur olan, suç işlediği iddia edilen ya da herhangi bir şekilde olayla ilişkili olan ya da etkilenen taraf olan

32. Bakınız, “Statü suçlarına ilişkin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Uluslararası Ağı raporu”: http://www.crin.org/docs/Status_Offenses_doc_2_final.pdf

33. Bu, çocuk kamu denetçilerinin (ombudsmanlarının) ve çocuk hakları kuruluşlarının önemli bir görevidir.

çocuklara eşit olarak tanınır.³⁴ Çocuğun yetkili makamlarla karşılaştığı ilk zamanlarda bilgilendirme yapmak her zaman pratik olmadığı halde, bilgilendirmeye bir an önce başlanmalıdır. Ancak, çocuğa bilgi verilmemesi gereken durumlar olabilir (yüksek menfaatlerine ters düştüğü zamanlar).

- 51.** Çocuklar haklarına ilişkin bilgilendirilmeli,³⁵ ama haklarından fiilen yararlanabilmek ve gerektiğinde bunları savunabilmek için kullanabilecekleri araçlardan da haberdar edilmelidirler.³⁶ Hakları korumanın ilk koşulu budur. Bölüm IV.A.1, Rehber ilke (1)'de, çocukların ve ebeveynlerine hitaben ayrıntılı, ancak kapsamlı olmayan, bilgilendirici bir liste yer almaktadır.
- 52.** Çocuklara tarafsız ve eksiksiz bilgi verilemeyebilir. Ebeveyn konuya ilişkin bütün bilgileri paylaşmayabilir ve verdiği bilgi önyargılı olabilir. Bu bağlamda, çocukların avukatlarının, kamu denetçilerinin ve çocuklara verilen hukuk hizmetlerinin rolü çok önemlidir.
- 53.** İlgili bölümde Rehber ilke 2 çocuğun, anladığı dilde, yaşına, olgunluğuna ve yeteneklerine uygun şekilde bilgilendirilme ve tavsiye alma hakkını teyit etmektedir.
- 54.** Usule ilişkin bilgi yargı sürecinin nasıl işleyeceği, bu süreçte çocuğun konumu ve rolünün ne olacağı, sorgulamanın nasıl yapılacağı, tahmini zamanlama, herhangi bir tanıklığın önemi ve doğrulayabileceği sonuçlar, yapılan belirli bir hareketin sonuçları ve benzer konular hakkında bilgileri de içerir. Çocukların ne olup bittiğini, işlerin nasıl ilerleyebileceği ya da ilerlediğini, önlerindeki seçenekler ve bu seçeneklerin yol açacağı sonuçları anlayabilmeleri gerekir. Yargı işlemlerine alternatif oluşturabilecek işlemler hakkında bilgilendirilmelidirler. Bazı durumlarda, mahkemeye gitmek yerine arabuluculuk yapılması daha uygun düşebilirken, diğer bazı koşullarda mahkemeye başvurulması çocuk açısından daha fazla güvence sağlayabilir. Her durumda karar verecek olan kişi çocuk olmasa da, bilgi sahibi olarak bir karar verilebilmesi için, seçilecek yolun sonuçları açısından yaratacağı fark çocuğa açıkça

anlatılmalıdır. Bu bilgiler çocuğa, ilgili hukuki bilgileri içeren çocuk dostu çeşitli malzeme yoluyla da verilebilir (ilgili bölüm Rehber ilke 4).

- 55.** Rehber ilke 5, çocuğun aleyhindeki bütün suç iddialarına ilişkin anında ve doğrudan, hem çocuğa hem de ebeveyne bilgi verme ve çocuğun bu durumlarda yararlanabileceği haklara ilişkin bilgilendirme yapma yükümlülüğü getirmektedir. Çocuğa savcılık kararları, yargılanma sonrası konuya ilişkin gelişmeler ve dava sonucunun nasıl belirleneceği hakkında da bilgi verilmelidir. Başvurabilecekleri şikâyet mekanizmaları, mevcut hukuki yardım sistemleri, temsil edilme ve danışmanlık alma gibi, hakları olan diğer konularda da bilgilendirilmelidir. Bir hüküm verildiğinde, bunun nedenleri çocuğun tam olarak anlayabileceği şekilde anlatılmalıdır. Özel eğitime ihtiyacı olan ya da okuma yazması kısıtlı olan çocuklar için bu konu daha da büyük önem taşır.³⁷
- 56.** Sınır aşırı medeni hukuk ve aile anlaşmazlıklarında, çocuğun olgunluğu ve kavrayışına göre çocuğa, başka yargı yetki bölgelerinde adaletle erişim ve buralarda yürütülen davaların kendisi için yaratacağı sonuçlar hakkında profesyonel bilgi verilmelidir. Aile içi anlaşmazlıkların ve/veya suistimalin geçmişte de yaşandığı durumlarda çocuklar özel bazı zorluklarla karşılaşır.

V./Birleşik Krallık ve T./Birleşik Krallık davalarında Mahkeme, duruşma salonundaki etkili katılımdan, sanıkların yargı sürecini ve verilebilecek herhangi bir cezanın önemini iyi kavradıkları sonucunun çıktığını belirtmiştir. Bu nedenle çocuk davalılar, her zaman, becerikli ve çocuk konusunda deneyimli avukatlar tarafından temsil edilmelidirler.³⁸

34. Bu hak başka belgelerde de konu edilmiştir; örneğin, Çocuk Hakları Sözleşmesi (Madde 13 paragraf 1, 37 paragraf d, 40 paragraf 2.b(ii), 42), Birleşmiş Milletler Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Rehber (ECOSOC Res. 2005/20, 22 Temmuz 2005, VII) ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (CETS No. 160, Madde 3).

35. Madde 42, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi.

36. Bunun katı hukuki bilgilerle sınırlı kalmaması gerekir; ayrıca, örneğin, bir kamu denetçisi olup olmadığından yada çocuklara sağlanan diğer hizmetlerle ilgili bilgileri de içermelidir.

37. Yetişkinler için uygulandığı gibi, bilgilerin çocuğun anladığı bir dile çevrilmesi gerekebilir (yabancı bir dil, Braille, ya da başka bir dil) ve çocuğun anlamını tam olarak kavrayabilmesi için resmi hukuk terimleri açıklanmalıdır.

38. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 16 Aralık 1999 tarihli karar, *T./Birleşik Krallık davası*, No. 24724/94, paragraf 88, ve 16 Aralık 1999 tarihli karar, *V./Birleşik Krallık davası*, No. 24888/94, paragraf 90.

Bazı Avrupa Konseyi üye ülkelerinde, çocuklar ve gençlerin genel anlamda çocuk haklarına ya da kendi durumlarına veya davalarına ilişkin hukuki konularda temel bilgiler alabildikleri özel veya devletin maddi destek sağladığı hizmetler mevcuttur. Belçika ve Hollanda gibi bazı üye ülkelerde çocukları bir avukata yönlendirebilen ya da haklarını kullanırken (örneğin, davada dinlenilmek üzere hâkime dilekçe yazarken) ve diğer benzer konularda yardımcı olan “çocuk hakları dükkanları”³⁹ bulunur.

2. Özel hayatın ve aile hayatının korunması

57. Birçok belgenin öngördüğü üzere, kitle iletişim araçları karşısında kimliğini gizleyebilmek ve kişisel verilerin korunması çocuk için gerekli olabilir.⁴⁰ Bu konuda, özellikle verilerin toplanması ve işlenmesi ve veri kalitesi hakkında, herkesçe kabul edilmiş bir dizi standardın yer aldığı Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesini (ETS No. 108)⁴¹ özellikle anmak gerekir. AİHS’deki haklar gibi, açıkça çocuk haklarından söz etmediği halde, çocuklar bu Sözleşmenin tanıdığı bütün haklardan yararlanırlar. Buna ilaveten, bu Sözleşmenin 6. Maddesi, ceza hükümleriyle ilgili kişisel veriler gibi hassas verilere ilişkin özel koruyucu tedbirler getirmektedir. Çocukların mahremiyetinin daha iyi korunması amacıyla başka veri kategorileri de ulusal yasalarca hassas olarak tanımlanabilir ya da kamu yetkilileri bunlara hassas bilgi muamelesi yapabilir. Örneğin bir belge⁴² şu kategorileri

39. Gent ve Brüksel kentlerindeki “Kinderrechtswinkel” ve Belçika’da belli başlı kentlerde Fransızca konuşan halkın yaşadığı bölgelerde “Service Droits des jeunes”.

40. Örnek vermek gerekirse, İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (CETS No.197), Madde 11.3, mahremiyet konusunu ele alır ve kişisel verileri korurken devletleri basınla ilgili düzenleyici tedbirler almaya davet eder. Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberi (ECOSOC Res 2005/20, 22 Temmuz 2005), paragraf X, 27’de şöyle belirtilir: “Çocuğun adalet sürecinde yer almasına ilişkin bilgiler korunmalıdır. Bu koruma, adalet sürecinde mağdur ya da tanık olarak yer alan çocuğun tanınmasına yol açabilecek bilgilerin gizliliği korunarak ve bilgilerin açıklanması kısıtlanarak yerine getirilebilir”. Bu, Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları’nda da tanımlanmakta (Beijing Kuralları, 1985, Madde 8): “Gereksiz açıklamalar yapılarak ya da lakaplar takarak çocuğun zarar görmesini önlemek amacıyla çocuğun mahremiyet hakkına her aşamada saygı gösterilecektir. Prensip olarak, çocuğun tanınmasına yol açacak bütün bilgiler yayımlanmayacaktır.”

41. Bu belgenin, yasal mevzuatları Sözleşmenin şartlarına uyduğu takdirde Avrupa Konseyine üye olmayan devletlerin de katılımına açık olduğundan küresel bir görevi vardır.

42. Çocukların kişisel verilerinin Korunmasına ilişkin AB Veri Korunması Çalışma Grubu’nun 2/2009 sayılı Mütalaası (Genel rehber ilkeler ve okulların özel durumu).

sıralamakta: disiplin soruşturması, şiddet olaylarının kaydedilmesi, okuldaki tıbbi tedavi, okula uyum programı, engelli kişilerin özel eğitimi ve yoksul ailelerden gelen öğrencilere yapılan sosyal yardımlar.

58. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları’na⁴³ ilişkin yaptığı Genel Yorum No. 10’da, diğer tavsiyelerin yanı sıra, duruşmaların kapalı celsede yapılmasını, kayıtların gizliliğinin korunmasını, hükümlerin çocuğun kimliğini ortaya çıkarmayacak şekilde verilmesini ve benzer noktaları tavsiye etmektedir. Çocuğun menfaatleri ya da mahremiyeti gerektirdiğinde, Mahkeme duruşmaları kapalı kapılar ardında yürütebilir;⁴⁴ Rehber İlke 9 üye devletlere bu iyi uygulamayı hatırlatmaktadır. Ancak bu prensibin, pek çok üye ülkede bulunan, yargı işlemlerine serbest erişim prensibi ile uzlaştırılması gerekir.

59. Medyada mahremiyeti koruyabilmenin diğer yolları, diğerlerinin yanı sıra, isimleri saklanması ya da takma isim kullanılması, görüntülerin perdelenmesi ya da seslerin değiştirilmesi, çocuğun tanınmasına yol açacak isimlerin ya da diğer unsurların bütün belgelerden çıkarılması, herhangi bir şekilde kayıt (fotoğraf, ses, video) yapılmasının yasaklanması ve benzerleridir.

60. Üye devletlerin bu açıdan pozitif yükümlülükleri vardır. İsimleri ve/veya fotoğrafları yayımlamanın vereceği zararın sonradan telafisi mümkün olamayacağı için, Rehber İlke 7 başına ilişkin bağlayıcı hukuki kuralların ya da mesleki etik kurallarının izlenmesinin gerekliliğine yeniden vurgu yapmaktadır.

61. Burada yönlendirici prensip, kimliğin açığa çıkmasına neden olacak bilgilerin kamudan ve basından gizlenmesi olduğu halde, dava hakkında açıklamalar yapılmasının ve hatta davanın geniş bir şekilde yayımlanmasının çocuğa istisnai hallerde, örneğin, bir çocuğun kaçırılması durumunda, yarar sağlayabileceği davalar olabilir. Aynı şekilde, söz konusu davanın topluma açık yürütülmesiyle daha fazla destek ya da farkındalık sağlanabilir.

43. Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları’na ilişkin Genel Yorum No. 10 (CRC/C/GC/10, 25 Nisan 2007).

44. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kuralları, madde 63.

62. Mahremiyet konusu, çocukların anti sosyal davranışlarına yönelik bazı tedbirleri doğrudan ilgilendirir. Daha spesifik olmak gerekirse, sözde Anti Sosyal Davranışlar Göstererek Toplum Düzenini Bozan Kimselere Verilen Cezalar (ASBO'lar)'ın İngiltere'de uygulanması, "ifşa ederek toplumda mahcup etmeme" politikası dâhil, göstermektedir ki, böyle durumlarda kişisel veriler toplumdan her zaman saklanmaz. Bu yönde Rehber İlke 10, çocuğun zarar görme riski olan durumlar hariç (bakınız, Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Sözleşmesinin 12 Maddesi, CETS No. 12) bütün profesyonellere kesin yükümlülük getirir.

B. ve P./Birleşik Krallık davasında Mahkeme, çocuğun ve diğer tarafların mahremiyeti korumak ve adaleti etkilememek için basın ve toplumun yargı sürecinden uzak tutulmasının en iyi örneğini, boşanma ya da ayrılıklardan sonra çocuğun nerede oturacağına ilişkin davaların oluşturduğuna karar vermiştir.⁴⁵

Ayrıca, V./Birleşik Krallık davasında Mahkeme: "sonuç olarak, ciddi bir suçla yargılanan bir çocuğa medyanın ve toplumun çok büyük ilgi göstermesi durumunda duruşmaların çocuğun korkmasını ve çekinmesini mümkün olduğunca önleyecek şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır" diye belirtmiştir.⁴⁶

Daha önce sözü edilen, iki genç çocuğun bir küçük çocuğu öldürdüğü V. ve T./Birleşik Krallık davası hakkında mahkeme, diğerler noktaların yanı sıra, "[...] hakkında suç iddiası bulunan bir çocuğun yaşını, olgunluk düzeyini ve zihinsel ve duygusal yeterliliğini tam anlamıyla hesaba katacak ele alınması ve işlemleri anlayabilmesini ve işlemlere katılımını destekleyecek adımların atılması şarttır"⁴⁷ 48 şeklinde beyanda bulunmuştur. Ayrıca: "sonuç olarak, ciddi bir suçla yargılanan bir çocuğa medyanın ve toplumun çok büyük ilgi göstermesi durumunda duruşmaların çocuğun korkmasını ve çekinmesini mümkün olduğunca önleyecek şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır"⁴⁸ demiştir.

45. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *B. ve P./Birleşik Krallık davası*, 24 Nisan 2001 tarihli karar, No. 36337/97 ve No. 35974/97, paragraf 38.

46. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 16 Aralık 1999 tarihli karar, *V./Birleşik Krallık davası*, No. 24888/94, paragraf 87.

47. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 16 Aralık 1999 tarihli karar, *T./Birleşik Krallık davası*, No. 24724/94, paragraf 84, ve *V./Birleşik Krallık davası*, No. 24888/94, paragraf 86.

48. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 16 Aralık 1999 tarihli karar, *T./Birleşik Krallık davası*, No. 24724/94, paragraf 85, ve *V./Birleşik Krallık davası*, No. 24888/94, paragraf 87.

3. Güvenlik (özel önleyici tedbirler)

63. Mağdurlar olarak çocukları ilgilendiren bu rehber ilkeler, Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberinde⁴⁹ yer alan ilkelerden, ayrıca, çocuklar, aileler ve tanıklar adına onları tehditlerden, misillemeden ve tekrar mağdur olmaktan koruyacak güvenlik önlemleri alınmasını gerekli kılan Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel Tacize Karşı Korunmasına İlişkin Sözleşmeden esinlenmiştir.⁵⁰

64. Rehber ilke 11, çocukların, özellikle korunmaya muhtaç olanların, ne şekilde olursa olsun zarar görmemeleri için korunmaları gerektiğini hatırlatır. Bu ilke, konuyla ilgili mevcut pek çok hükümden yararlanmıştır.

65. Rehber ilke 12'de tavsiye edildiği gibi, çocukların korunması amacıyla çocuklara hizmet veren personel hakkında güvenlik incelemesi yapılması bazı üye devletlerde uygulanmaktadır; bu incelemede sabıka kaydı olup olmadığına bakılmakta, hakkında çocuklara karşı suç işlediği iddiası bulunan biri varsa bunun hakkında ön tedbirler alınmaktadır. Bu uygulamada masumiyet karinesine ve adalet sisteminin bağımsızlığına saygı gösterilmelidir.

66. Rehber ilke 13, suç zanlısının bir ebeveyn, ailenin başka bir üyesi ya da birinci derecede ilgilenen kişi olduğu durumlarda, temel bir prensip olan özel koruma tedbirlerini hatırlatmaktadır.

4. Profesyonel kişilerin eğitilmesi

67. Çocuklarla çalışan bütün profesyonel kişilerin (polisler, avukatlar, hâkimler, arabulucular, sosyal hizmetliler ve diğer uzmanların) rehber ilke 14'te belirtildiği şekilde iletişim becerilerinde ve çocuklara uygun bir dil kullanılması konusunda eğitilmesi, ayrıca çocuk psikolojisine ilişkin bilgilendirilmesi gerekir. Ancak, çoğu profesyonelin çocuk haklarına ve buna bağlı yargı işlemlerine ilişkin bilgileri yoktur.

49. Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberi (ECOSOC Res 2005/20, 22 Temmuz 2005).

50. Madde 31-1-f.

- 68.** Çocuk hakları okulların ve yüksek öğretimin belirli alanlarında (hukuk, psikoloji, sosyal hizmetler, polislerin eğitimi gibi) ders müfredatında yer alabilir ve almalıdır. Yer alacak konular, çocuk haklarının ayrıntılarını, ayrıca, aile hukuku, çocuk adaleti, sığınma ve göç yasası gibi çocukları ilgilendiren konulara ilişkin mevzuatı kapsayabilir. Üye devletler özel eğitim kursları açmaya teşvik edilmektedir.
- 69.** Daha önce sözü edilen Toledo Konferansında (bakınız, yukarıda 6. paragraf) alınan karar göre: “Adalet sistemi içinde çocuklarla ilgili işler yapan bütün profesyonel kişiler – özellikle hâkimler, psikologlar ve avukatlar – gerekli bilgileri almalı, farkındalıkları arttırılmalı ve uygun mülakat yapma tekniklerine ilişkin olarak eğitilmelidirler.”⁵¹

Flaman Barosu ve buna bağlı Genç Avukatlar Komisyonu birkaç yıldan beri üyelerine çocuk hakları konusunda iki yıllık bir eğitim vermektedir. Hukuki bilgilerle çocuk psikolojisi ve gelişimi ve çocuklarla iletişim gibi pratik eğitim harmanlanmaktadır. “Gençlik avukatı” sertifikası alabilmeleri için bütün birimlerin katılımı zorunlu tutulmaktadır. 2010’da, yaklaşık 400 gençlik avukatı eğitilmiştir.⁵²

5. Birden çok disiplini içeren yaklaşım

- 70.** Bu rehberin b, r bütün olarak bütün içeriği, özellikle de Rehber ilkeler 16-18, üye devletleri çocuklarla çalışırken birden çok disiplini içeren bir yaklaşımı güçlendirmeye teşvik etmektedir.
- 71.** Çocukların yer aldığı davalarda hâkimler ve diğer hukuk insanları, çocuğun o andaki ya da gelecekteki refahını doğrudan yada dolaylı olarak etkileyecek kararlar verirken, örneğin çocuğun yüksek menfaatleri ya da işlemlerin çocuğa zararı dokunabilecek etkileri gibi konuları değerlendirirken, başka disiplinlerden olan meslek sahiplerinin desteğini ve tavsiyelerini almalıdırlar.

- 72.** Hukukla ihtilafa düşen çocuklar açısından çok disiplinli bir yaklaşıma özellikle gereklidir. Çocukların psikolojisi, ihtiyaçları, davranışları ve gelişimleri hakkındaki mevcut ve gelişmekte olan anlayış, hukuku uygulayan meslek sahipleri ile her zaman yeterince paylaşılmamaktadır.

İzlanda, Norveç ve İsveç’te istismar ve şiddet davaları “çocuk evleri” denilen yerlerde görülmektedir. Sosyal hizmetlerden profesyonel kimseler, adli tıp uzmanları, çocuk hastalıkları ve sağlığı hekimleri, polis teşkilatı ve savcılık birimleri; esas olarak, polis ve sosyal hizmetler soruşturmasının ilk aşamalarında birlikte çalışmaktadır. Bu birimler planlama ve iş bölümü yapmaktadırlar. İlgili çocuklarla görüşmeler bu evlerde yapılmakta, gerekirse üçüncü bir tarafça video bağlantısı ile yan odadan dinlenmektedir. Tıbbi muayene ve danışmanlık için de odalar bulunmaktadır.

6. Özgürlükten mahrum bırakma

- 73.** Gözaltındaki çocuklar, hassas ve korunmaya muhtaç durumları özellikle dikkate alınarak muamele görmelidir. Gözaltında tutulan çocuklar için pek çok Avrupa Konseyi dokümanında, örneğin CM/REC (2008)11 sayılı Tavsiye Kararında, Avrupa Kurallarında, ya da CPT’nin (İşkenceyi Önleme Komitesi)⁵³ standartlarında, yaptırım veya tedbirlere tabi olan çocuk suçlulara ilişkin pratik önlemler önerilmektedir. Bir, önceki belgede de belirtildiği gibi, yargı öncesinde gözaltını önlemek amacıyla özel gayret gösterilmelidir. Uluslararası çocuk hakları kuruluşları bu uygulamayı çok eleştirmekte ve gözaltını azaltmak için çareler aramaktadır.⁵⁴ Bununla birlikte, yine de bazı durumlarda, örneğin, kanıtların değiştirilmesini, tanıkların etkilenmesini önlemek için, hile yapma ya da kaçma riskleri varsa ve benzer durumlarda, yargılama öncesi gözaltında tutma gerekli hale gelebilir.

51. www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp.

52. Daha fazla bilgi için (Flamanca) www.jeugdadvocaat.be.

53. CPT standartları (CPT/inf/E (2002) 1, Rev 2009, CPT standards (CPT/inf/E (2002) 1, <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>).

54. Bakınız, örneğin, Belçika Hakkında Nihai Gözlemler: “Komite devletin: [...] (c) [...] Sözleşmenin 37. Maddesi gereğince, özgürlükten mahrum bırakılmanın son çare olarak kullanılması ve mümkün olan en kısa süre için uygulanmasını, yargı sürecinin güvencelerine tam olarak uyulmasını ve 18 yaşın altındaki kişilerin yetişkinlerle birlikte tutulmamasını temin etmesini tavsiye etmektedir.” (Çocuk Hakları Sözleşmesi/C/15/Add. 178, paragraf 32.c 13 Haziran 2002).

74. Özgürlüğünden mahrum bırakılan çocukların haklarına ilişkin çok sayıda mevcut standart⁵⁵ bulunduğundan, bu rehberin bunları tekrarlamasına gerek yoktur. Burada başlıca prensip, özgürlükten mahrum bırakılma nedeniyle çocuğun özgürlük hakkından başka hiçbir hakkının kısıtlanmamasıdır. Rehber ilkeler 19 ve 20’de açıkça belirtildiği gibi, hangi şekilde olursa olsun, gözaltı gerektiren çözüm yolları olabildiğince önlenmeli ve son çare olarak başvurulacak bir tedbir olmalı, mümkün olan en kısa sürede sonlanmalı ve ağır vakalarla sınırlanmalıdır.⁵⁶ Bu, son derece önemli bir hukuki yükümlülüktür. Ayrıca, gözaltına alınmayla yeniden suç işleme eğiliminin azalmadığı da iyi bilinen bir gerçektir.

75. Daha önce belirtildiği gibi, özgürlükten mahrum edilme ve polis hakkındaki bölümler, hakların ve koruyucu tedbirlerin kapsamlı bir listesini verme amacı taşımamakta, ancak, çocukların yararlanması gereken hakların mutlak asgari özelliklerinden söz edilmektedir. Rehber ilke 21’e bu açıdan bakılmalıdır.

76. Gözaltında çocukların yetişkinlere birlikte tutulup tutulmayacağı sorunu, yeni bir konu değildir. Çok küçük çocukları ilgilendiren bazı durumlarda, bu çocukların tutuklu bir ebeveyninden ayrılması, ya da göçmen tutukluların çocuklarının ailelerinden ayrılmamaları çocuğun yararına olabilir. Avrupa Konseyi üye ülkelerinden bazıları, geniş ve nüfusu seyrek olan yerlerde, yetişkinlere ait gözaltı tesislerinde kalmalarının istisnai olarak çocukların yüksek menfaatine olacağını düşünmektedir (örneğin, yüzlerce kilometre uzakta yaşayan ebeveynin çocuğu ziyareti kolaylaşacaktır). Ancak, bu tür durumlarda, gözaltına alan yetkililer dikkatli ve uyanık davranarak çocukların yetişkinler tarafından istismar edilmesini önlemelidir.

77. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 37. Maddesi, c fıkrasına dayanarak bu konuda çok açık ve seçik bir tutum içinde olmuştur. Yukarıda söz edilmiş olan CM/Rec(2008) 11 sayılı Tavsiye Kararı da çocukların yetişkinlerin tutulduğu kurumlarda gözaltında tutulamayacağını ve ancak özel olarak çocuklar için tasarlanmış yerlerde kalabileceklerini belirtmektedir.

55. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 37. ve 40. Maddeler.

56. Bakanlar Komitesi Rec(2008) 11 sayılı Tavsiye Kararı, paragraf 59.1.

78. Rehber ilkelerin sığınmacı çocuklar için de geçerli olduğundan çeşitli yerlerde söz edilmekte ve özellikle korunmaya muhtaç refakatsiz çocuklara, bilhassa ilgi gösterilmesi gereği hatırlatılmaktadır; sığınmacı olsun ya da olmasın refakatsiz çocuklar, yalnızca oturma izinleri olmadığı gerekçesiyle özgürlüklerinden mahrum bırakılmamalıdır (Rehber ilke 22).

Güveç/Türkiye davasında Mahkeme, çok uzun tutulan gözaltı süreleri hakkındaki yorumlarını yinelemiştir. Açıkça: “Türkiye’yi ilgilendiren en az üç kararında Mahkeme, çocukların yargılanma öncesi gözaltında tutulma uygulaması hakkındaki endişelerini ifade etmiş (bakınız, Selçuk/Türkiye davası No. 21768/02, 35. paragraf, 10 Ocak 2006; Koştı ve Diğerleri/Türkiye davası No. 74321/01, paragraf 30, 3 Mayıs 2007; daha önce anılan 20817/04 sayılı Nart/Türkiye davası, paragraf 34) ve gözaltı sürelerinin Güveç davasından çok daha kısa olması nedeniyle, Sözleşmenin 5. Maddesi 3. fıkrasının ihlal edildiğini tespit etmiştir. Örneğin, Selçuk davasında başvuran yargılanmadan önce, 16 yaşında iken dört aydan fazla gözaltında tutulmuş, Nart davasında ise 17 yaşındaki başvuran gözaltında 48 gün geçirmiştir. Güveç davasında ise başvuran 15 yaşında tutuklanmış ve dört buçuk yıldan fazla gözaltında tutulmuştur. Bütün bunları göz önüne alan Mahkeme, “başvuranın tutukluluk halinin uzun sürdüğü ve Sözleşmenin 5. Maddesi 3. fıkrasının ihlal edildiği”⁵⁷ kanaatini bildirmiştir.

B. Yargı işlemlerinden önce çocuk dostu adalet

79. Cezai ehliyet yaşı karmaşık ancak önemli bir konudur. Avrupa Konseyi üye devletlerinde bu, 8 yaş gibi küçük bir yaş ile reşit olma yaşı arasında değişir. Rehber ilke 23, Avrupa Kuralları hakkında Bakanlar Komitesinin üye devletlere gönderdiği, yaptırım ya da tedbirlere tabi çocuk suçluları ilgilendiren CM/Rec(2008)11 sayılı Tavsiye Kararından yararlanmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi bir yaş belirlememiştir, ancak, Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Hakları’na ilişkin Genel Yorum No. 10’da üye devletlere bu asgari yaşı çok küçük tutmamaları tavsiye edilmektedir. Çocuk Adaletinin Uygulanmasına ilişkin Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları da benzer bir mesaj vermektedir. Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı, yaşı 18’e

57. AİHM (İkinci Daire), 20 Ocak 2009 tarihli karar, Güveç/Türkiye davası, N° 70337/01, paragraf 109-110.

çıkartılmasını savunmakta ve reşit olma yaşının altındaki bütün suçluların (yeniden) eğitimine, topluma kazandırılmasına ve ıslahına yarayacak yenilikçi sistemler geliştirilmesini tavsiye etmektedir.

80. Çocuk adaletinde, genel olarak, önleyici ve topluma kazandırıcı bir yaklaşım desteklenmeli ve uygulanmalıdır. Çocuklar tarafından işlenen küçük suçlarda, daha yapıcı ve eğitici önlemler daha başarılı olacakken, ceza hukuk sistemi otomatik olarak devreye sokulmamalıdır. Dahası, üye devletler suçlara bir suçun yalnızca koşulları ve ağırlığı oranında değil, çocuğun yaşı, kusuru ve ihtiyaçları, ayrıca toplumun ihtiyaçları oranında da tepki göstermelidirler.

81. Rehber ilkeler 24-26, bazı üye devletlerde anlaşmazlıkların çözümü için dikkatlerin mahkeme dışı çözümlere, diğerlerinin yanı sıra, ailenin aracılığına, yönlendirmeye ve onarıcı adaletle odaklanmış olduğunu hatırlatmakta. Bu, olumlu bir gelişimdir ve üye devletler, bu yöntemlerin adaletle erişimlerini engellememesi koşuluyla çocukların da bu işlemlerden yararlanmalarını sağlamaya teşvik edilmektedir.

82. Bu tür uygulamalar pek çok Avrupa Konseyi üye ülkesinde halen yürütülmektedir ve yargı işlemleri öncesinde, sırasında ve sonrasında bunlardan yararlanılmaktadır. Çocuk adaleti alanında özellikle uygulanabilirler. Bu rehber ilkeler, mahkeme dışı alternatifler arasında bir tercih yapmamakta ve özellikle, yalnızca katı hukuki konularla sınırlı kalmayan aile içi anlaşmazlıklarda izlenen alternatif çözüm yöntemlerinde de bu ilkeler uygulanmalıdır. Hukukun bu alanda bazı kendi içinde kısıtlı kaldığı yerler vardır ve bunun da uzun vadede zararlı etkileri olabilir. İlgili taraflar aktif olarak yer aldığından, arabuluculuk yapılan düzenlemelere daha fazla uyulduğu ve saygı gösterildiği bildirilmiştir. Bu süreçlerde çocuklar da yer alabilir. Mahkeme işlemlerinden önce arabuluculuk hizmetlerine başvurmanın zorunlu hale getirilmesi de düşünülebilir: insanları aracılık etmeye zorlamak için değil de (böyle bir davranış arabuluculuk fikrine bütünüyle ters olacaktır), herkese böyle bir ihtimalin de olduğunun farkına varma fırsatı tanımak için.

83. Çocukların mahkeme ortamından olabildiğince uzak tutulmaları gerektiği kanaati varsa da, mahkeme işlemleri çocuk dostu adaletin prensiplerine uyduğu sürece, mahkeme dışı bir alternatiften her zaman daha kötü olduğu söylenemez. Mahkeme ortamında olduğu gibi, alternatif yollarda da çocuk hakları yönünden riskler bulunabilir, örneğin, masumiyet karinesi, hukuki danışman edinme hakkı ve benzeri temel prensiplere daha az saygı gösterilmesi riskleri gibi. Dolayısıyla, söz konusu sistemin belirleyici özelliklerine bakarak seçim yapılmalıdır.

84. Genel Yorum No. 12'de Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi şu tavsiyeyi yapmıştır:⁵⁸ "Arabuluculuk dâhil, yönlendirme söz konusu olduğunda, çocuğa özgürce ve gönüllü olarak onay verme fırsatı tanınmalı ve önerilen yönlendirmenin uygunluğuna ve istenirliğine karar verirken hukuki ve diğer tavsiyeler ve yardımları alma fırsatı verilmelidir." Rehber ilke 26 ise, hem yargıda hem de yargı dışı işlemlerde çocuğa eşit düzeyde güvenceler sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

85. Özet olarak, rehber ilkeler, Mahkemenin içtihatına uygun biçimde, hak sahipleri olarak çocukların ulusal mahkemelere resen erişimini desteklemektedir. Ancak, mahkemeye erişim, yargı işlemlerine alternatif olabilecek yöntemler ile dengelenmekte ve uzlaştırılmaktadır.

İsviçre'nin Fribourg kantonunda, hukukla ihtilafa düşen çocuklar için bir arabuluculuk programı geliştirilmiştir. İslah ile cezalandırma arasında bir denge kurmayı göz önüne alan bu arabuluculuk, mağdurun ve suçlunun haklarını ve menfaatlerini gözetmektedir. Belirli kıstaslara uyan durumlarda hâkim davayı arabulucuya havale edebilmektedir. Arabulucu bu itibarla kendi arabuluculuk görevini yaparken, ceza davasının sorumluluğu hâkimde kalmaktadır. Taraflar arasında bir uzlaşma yolu bulunsun ya da bulunmasın, arabuluculuğun sonuçları hâkime bildirilecek, hâkim de ya uzlaşmayı (yazılı olarak) duyuracak ya da, anlaşma sağlanmazsa, dava işlemlerine devam edecektir.

Norveç'te, boşanmak isteyen ve 16 yaşından küçük çocukları olan çiftler mahkemeye başvurmadan önce arabuluculuğa başvurmak zorundadırlar. Burada amaç, ebeveyn sorumlulukları ve çocukla görüşme haklarının uygulanmasıyla ilgili olarak, çocukların kiminle yaşayacağı konusunda anne ve babanın dostça anlaşmalarına yardımcı olup çocuğun yüksek menfaatlerinin dikkate alınmasını temin etmektir.

58. Çocuğun Dinlenilme Hakkı'na ilişkin Genel Yorum No. (CRC/C/GC/12, 1 Temmuz 2009), paragraf 59.

C. Çocuklar ve polis

- 86.** Polisler de çocuk dostu adalet ilkelerini uygulamalıdır. Çocuğun polisle temas halinde olabileceği bütün durumlar için bu geçerlidir ve Rehber ilke 27’de belirtildiği gibi, özellikle korunmaya muhtaç çocuklar açısından bilhassa önem taşır.
- 87.** Risk taşıyan durumlarda da çocuk dostu bir tutum alınması gerektiği, kabul edilmiş bir gerçektir; örneğin, Rehber ilkeler 28 ve 29’da ele alınan çocuğun tutuklanması ya da sorgulanması durumlarında. İstisnai durumlar hariç, çocuğun tutuklandığı ebeveyne hemen bildirilmeli, çocuğun her zaman bir avukata ya da ulusal yasalara göre çocuk haklarını koruma sorumluluğu taşıyan bir merciye erişimi, ayrıca ebeveyni ya da güvendiği bir kişiyi haberdar etme hakkı olmalıdır. Tutuklandığı andan itibaren gençler için koruyucu hizmet veren yerlerle temas kurması sağlanmalıdır.⁵⁹ Ancak ebeveyn bulunamadığı zaman çocuğun güvendiği başka bir kişi ile temasa geçilmelidir (büyükanne, büyükbaba gibi).
- 88.** Avrupa İşkenceyi ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muameleyi veya Cezalandırmayı Önleme Komitesi (CPT) polis nezaretinde tutulan çocuklara uygulanacak bir dizi standart belirlemiştir. Buna ek olarak, Çocuk Suçlulara İlişkin Avrupa Kuralları Taslağı⁶⁰ hakkındaki yorumlarında, polis tarafından tutulan çocukların yanlarında yardımcı olarak bir avukat ya da güvendikleri bir kişi olmaksızın herhangi bir ifade vermek ya da işlediklerinden şüphe edilen suça ilişkin bir belge imzalamak zorunda bırakılmamaları şartının bu kurallarda açıkça belirtilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Söz konusu standartlar Rehber ilke 30’da desteklenmektedir. Devletlerin, bu görevleri yerine getirecek şekilde eğitilmiş özel polis birimleri oluşturmaları yararlı olacaktır.

59. Bir Belçika çocuk mahkemesinin yakın zamanda verdiği bir karar (Antwerp, 15 Şubat 2010), polis sorgusu sırasında söz konusu suçu üstlenmeye zorlandığını iddia eden çocuğa hukuki danışma olanağı tanınmadığından hakim çocuğun savunma haklarının ihlal edildiği kanaatine varmış ve çocuk beraat etmiştir. Hakim AİHS’nin 6. Maddesinin ihlaledildiği kararına varmıştır.

60. CPT, 18. Genel Rapor (2007-2008), paragraf 24.

Okkalı/Türkiye davasında Mahkeme, polis tarafından gözaltında tutulan ve kötü muamele gördüğünü iddia eden 12 yaşında bir erkek çocuğun davasını ele almıştır. Mahkeme çocuğa daha korumacı davranılması gerektiği ve çocuğun özellikle korumaya muhtaç durumunun yetkililer tarafından göz önüne alınmadığı yönünde kanaat belirtmiştir. Mahkeme, bu gibi davalarda çocuğa bir avukat tayin edilmesinin ve ebeveynin (ya da yasal temsilcisinin) bu tutukluluk halinden haberdar edilmesinin gerektiğini eklemiştir⁶¹

Salduz/Türkiye davasında, 17 yaşındaki zanlının polis gözetiminde tutulduğu beş gün içinde bir avukata erişimi sağlanmadığı için Mahkeme, AİHS Madde 6, paragraf 1’in ihlal edildiği değerlendirmesini yapmıştır. Mahkeme: “Madde 6 tarafından tanınan adil yargılanma hakkını yeterince “uygulanabilir ve etkili” kılabilmek için, kural olarak, polisin zanlıyı ilk sorgulamasından itibaren bir avukata erişimi sağlanmalıdır [...]”⁶² şeklinde kanaat belirtmiştir. Mahkeme, ayrıca, bu davanın belirgin unsurlarından birinin de başvuranın yaşı olduğunu belirtmiştir. Polis gözetimindeki çocuklara hukuki yardım sağlanmasını konu alan uluslararası belgelerin sayıca fazla olmasını göz önüne alarak Mahkeme, polis tarafından gözaltında tutulan kişinin bir çocuk olması durumunda bir avukata erişim sağlanmasının büyük önemine vurgu yapmıştır.⁶³

D. Yargı işlemleri sırasında çocuk dostu adalet

- 89.** Çocuk dostu adaletin sözü edilen unsurları bütün davalarda uygulanmalıdır: hukuk ve ceza davaları ve idari davalar.

61. AİHM (İkinci Daire), 17 Ekim 2006 tarihli karar, Okkalı/Türkiye davası, No. 52067/99, paragraf 69 ve sonrakiler.

62. AİHM (Büyük Daire), 27 Kasım 2008 tarihli karar, Salduz/Türkiye davası, No. 36391/02, paragraf 55.

63. A.g.e., paragraflar 56-62.

1. Mahkemeye ve yargı sürecine erişim

- 90.** Rehber ilke (34)'ün de öngördüğü gibi, her ne kadar çocuklar hakların sahipleri olarak görülüyorsa da, çocuklar bu hakları çoğu zaman etkili bir şekilde kullanamamaktadır. 1990 yılında, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi “Çocukların hakları”na ilişkin 1121 sayılı Tavsiye Kararında “çocuklar, kendileri aleyhinde olan yetişkinlere karşı bile kendilerinin bağımsızca uygulayabileceği haklara sahiptirler” cümlesinin altını çizmiştir.⁶⁴ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 37.d ile çocuğa mahkeme işlemleri başlatma girişiminde bulunma hakkı tanımaktadır; bir çocuk bu hakkı kullanarak özgürlüğünden mahrum bırakılmasının yasalara uygunluğunu sorgulayabilir. Günümüzde bu Sözleşme kapsamına bir de şikâyet usulünün dâhil edilmesi için güçlü destek verilmektedir.⁶⁵ Bu gerçekleşirse, diğer çeşitli evrensel insan hakları sözleşmelerince, hakların ihlaliyle mücadelede çözüm yollarına ilişkin olarak yetişkinlere sağlanan imkânların çocuklara da sağlanması ümit ediliyor.
- 91.** Bu bağlamda AİHS, insan hakları ihlal edilen “herkese”, “ulusal bir merci nezdinde etkili bir çözüm arama” hakkı tanıyor.⁶⁶ Bu ifade açıkça çocukları da kapsamaktadır. Bu da çocukların, her ne kadar çoğu zaman iç hukuklarında hukuki işlem yapmaya yetkili değilseler de, kendi davalarını Mahkemeye taşıyabilme sonucunu getiriyor.⁶⁷
- 92.** Çocukların hukuki ehliyetsizlikleri hakkındaki çoğu yasanın çocuğu korumak için tasarlandığı düşünülürse, yine de, hakları ihlal edildiğinde ya da başka hiçbir kimse bu hakları savunmadığında bu ehliyetsizliğin çocukların aleyhine kullanılmaması gerekiyor.
- 93.** Rehber ilke 34 üye devletlerin mevzuatlarının, yeterli kavrayışa sahip çocukların haklarına ve uygun olan durumlarda mahkemeye erişimini kolaylaştırmasını da tavsiye etmektedir. Bu hakları korumak üzere, yeterli hukuki bilgiler alındıktan sonra çözüm yollarının kullanılmasını da tavsiye etmektedir.

64. “Çocukların hakları”na ilişkin 1121 (1990) sayılı Tavsiye Kararı, paragraf 6.

65. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde bir şikâyet mekanizmasının yer alması için yapılan kampanya.

66. Madde 13.

67. Bakınız, Mahkeme Sicil Dairesinin raporu, ilgili eserde, s. 5: “Böylece çocuklar, iç hukukta böyle bir yetki tanınmamasına rağmen, dava açmak için Mahkeme’ye başvurabilirler”.

- 94.** Adaletle erişim ve uygun hukuki rehberlik⁶⁸ ile mahkemede fikrini söyleyebilme hakkı arasındaki güçlü bağlantıya dikkat edilmelidir. Bir neden olmaksızın ya da hukuki bir temele dayanmaksızın çocukların mahkemede konuşmaya teşvik edilmeleri, bu rehber ilkelerin amacı değildir. Çocukların da, yetişkinler gibi, bir dava açmak için somut hukuki dayanakları olması gerektiği aşîkârdır. Çocuk haklarının ihlal edildiği veya savunulması gereken yerlerde ve hukuki temsilcisinin çocuğun adına bunu yerine getirmedeği zaman, davanın bir yargı mercii tarafından denetlenme imkânının olması gerekir. Çocuk ile hukuki temsilcisi arasında bir çıkar çatışması olabilecek durumlarda da çocuğun mahkemeye başvurması gerekebilir.
- 95.** Mahkemeye erişim, ya tespit edilmiş bir yaş sınırına ya da belirli bir muhakeme yeteneğine, olgunluğa ya da kavrayış düzeyine dayandırılır. Her iki sistemin de avantajları ve dezavantajları vardır. Yaş sınırının belirlenmiş olması, avantaj olarak bütün çocuklara tarafsız davranılmasını sağlar ve hukuki kesinlik temin eder. Ancak, çocuklara bireysel muhakemeleri esas alınarak erişim imkânı tanınması, her bir çocuğun olgunluk düzeyine göre ele alınıp değerlendirilebilmesi fırsatı tanır. Görevli hâkime geniş bir takdir yetkisi tanıyacağı için bu sistem bazı riskler oluşturabilir. Üçüncü bir olasılık ise bu ikisinin karışımıdır: belirli bir yasal yaş sınırı ile bu yaştan altındaki bir çocuğun kapasitesiyle bu sınırı zorlaması imkânı.⁶⁹ Ancak bu, yeteneklerini ya da muhakeme gücünü kanıtlama zorunluluğunu çocuğa yükleyeceğinden, ilave sorun yaratabilir.
- 96.** Kesin bir yaş sınırı koymak çok katı ve gelişigüzel olacağı ve haksız sonuçlar doğuracağından bu rehber ilkelerde yaş sınırı belirlenmemiştir. Belirlendiği takdirde, çocukların farklı kapasiteleri ve kavrama düzeyleri gereğince göz önüne alınamaz. Bunlar her çocuğun gelişim kapasitesine, hayat deneyimlerine, zihinsel ve diğer becerilerine göre pek çok farklılıklar gösterir. 15 yaşındaki biri, 12 yaşındaki diğer bir çocuktan daha az olgun olabilirken, çok küçük çocuklar kendi özel durumlarını değerlendirebilecek ve anlayabilecek zekada olabilir. Çocuğun yaşından çok, kapasitesi, olgunluk ve anlama düzeyi çocuğun gerçek kapasitesinin daha gerçek göstergeleridir.

68. Yasal bir dayanak bulunmadığı yada kazanma şansı olmayan durumlarda çocuğun yargı sürecini başlatmamaya ikna edilmesini sağlar.

69. Örnek vermek gerekirse, Belçika yasaları bazı durumlarda yaş sınırı getirir, bazen de çocuğun muhakeme düzeyini dikkate alır.

97. Yaşları ve yeteneklerine bakılmaksızın bütün çocukların hak sahibi olduğu kabul edilir, ancak, gerçek hayatta yaş faktörü başlıca sorundur; yaşça çok küçük olanlar ya da bir engeli olanlar, haklarını kendi başlarına etkili bir biçimde savunamazlar. Bundan dolayı üye devletler, belirlenen yetişkinlerin çocuklar adına hareket edebileceği sistemler oluşturmalarıdır: bunlar, ulusal hukuka göre çocukların haklarını savunacak olan ebeveynler, avukatlar, ya da başka bir kurum ya da kuruluş olabilir. Bu kişiler ya da kurumlar, hem işlemler süresince bu sıfatla yer almalı ve kabul görmeli, hem de bir çocuğun hakkı ihlal edildiğinde ya da ihlal edilme riski bulunduğu bilfiil dava açma yetkisine de sahip olmalıdır.

98. Rehber ilke 35, çocukların mahkemeye erişiminin önündeki bütün engellerin üye devletler tarafından kaldırılmasını tavsiye etmektedir. Söz konusu rehber ilke, dava harçları ve avukat bulunamaması gibi örnekler vermekte, ancak diğer engellerin de kaldırılmasını tavsiye etmektedir. Bu engeller farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Çocuklarla ebeveyn arasındaki bir çıkar çatışmasında, ebeveynin onayı şartı kaldırılmalıdır. Bir anne ya da babanın yersiz itirazı nedeniyle çocuğun adalete başvurusunun engellenmesinin önüne geçecek bir sistemin kurulması gerekir. Adaletle erişimin önünü kesecek diğer engeller parasal ya da psikolojik olabilir. Davaya ilişkin katı şartlar olabildiğince sınırlandırılmalıdır.⁷⁰

99. Bazı durumlarda çocuk yaşının küçüklüğü nedeniyle belirli davranışlara ya da kararlara, içinde bulunduğu travma nedeniyle karşı çıkamaz, örneğin, cinsel istismar durumunda ya da aile içi büyük anlaşmazlıkların yaşandığı durumlarda.

100. Bu gibi durumlar için Rehber ilke 36, çocuk reşit olma yaşına geldikten sonra mahkemeye erişim sağlanmasını tavsiye etmektedir. Bu nedenle üye devletlerin sınırlamalara ilişkin mevzuatlarını gözden geçirmelerini tavsiye etmektedir. Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No.: 201) bu konuda yararlı bir kaynak olarak kullanılabilir.⁷¹

70. Temsile ilişkin fazla kısıtlayıcı yada çok teknik bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır. Bakınız I. Berro-Lefèvre, "Improving children's access to the European Court of Human Rights (Çocukların Avrupa İnsan Hakları mahkemesine erişimini iyileştirmek)", International justice for children, Monograph No. 3, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2008 Çocuklar için Uluslararası Adaleti Monograf No. 3, Strasbourg, Avrupa Konseyi Yayını), s. 69-78..

71. Madde 33.

Stubbings ve Diğerleri/Birleşik Krallık davasında⁷² Mahkeme: "son zamanlarda çocuk istismarının ve bunun mağdurlar üzerindeki psikolojik etkilerinin yol açtığı türlü sorunlar hakkındaki farkındalık artmaktadır ve Avrupa Konseyi üye ülkelerinde uygulanan zaman aşımı kurallarında, yakın gelecekte bu gruptan gelecek dava talepleri için özel hükümler getirmek üzere değişikliğe gidilmesi gerekebilir"⁷³ değerlendirmesinde bulunmuştur.

2. Hukuki danışmanlık ve temsil edilme⁷⁴

101. Eğer çocukların gerçekten çocuk dostu bir adaletle erişimleri hedefleniyorsa üye devletler, bir avukata ya da ulusal yasalara göre çocuk haklarını savunma sorumluluğu taşıyan bir kurum ya da kuruluşa erişimi kolaylaştırmalı ve çocuk ile ebeveyn veya ilgili başka taraflar arasında mevcut, ya da oluşabilecek çıkar çatışmalarında çocuğun temsil edilmesini sağlamalıdır. Rehber ilke 37'nin başlıca mesajı budur. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi⁷⁵ şöyle belirtir: "Taraflar, adli bir merci önünde çocukları ilgilendiren davalarla ilgili olarak onlara usule ilişkin özellikle, [...] ayrı bir temsilcinin [...] bir avukatın tayinini isteme gibi ek haklar tanınması olanağını inceler".⁷⁶

102. Rehber ilke 38 çocuklara ücretsiz hukuki yardıma erişim sağlanmasını tavsiye eder. Bunun için tamamen ayrı bir hukuki yardım sistemi gerekmez. Bu hukuk, yardım yetişkinlere sağlanan hukuki yardım gibi, ya da daha esnek koşullarda, sağlanabilir ve çocuğun ya da çocuğa karşı ebeveyn sorumluluğu taşıyan kimsenin maddi durumuna göre düzenlenebilir. Her şekilde, hukuki yardım sisteminin uygulanabilir ve etkili olması gerekir.

72. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Daire), 22 Ekim 1996 tarihli karar, *Stubbings ve Diğerleri/Birleşik Krallık* davası, No. 22083/93; No. 22095/93, paragraf 56.⁶⁸ [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28\(2007\)INFO1%20e.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28(2007)INFO1%20e.pdf).

73. Paragraf 56.

74. Bakınız ChildONEurope, Survey on the national systems of children's legal representation (Çocuğun Ulusal Düzeyde İzlenmesinde Avrupa Ağı, Çocukların hukuki temsiline ilişkin ulusal sistemler üzerine araştırma), Mart 2008 (www.childoneurope.org). Bu araştırmada çeşitli modeller örneklenmektedir.

75. CETS No. 160.

76. Madde 5.b.

- 103.** Rehber ilke 39, çocukları temsil eden avukatlar için gereken mesleki şartları tanımlamaktadır. Çocuğun avukat masraflarının, doğrudan ya da dolaylı olarak, ebeveyninden alınmaması da önemli bir noktadır. Özellikle menfaat çatışmalarının bulunduğu davalarda avukata ücreti ebeveyn tarafından ödendiği takdirde, çocuğun görüşlerini bağımsızca savunabilmesinin hiçbir güvencesi kalmaz.
- 104.** Çocuğun avukatını özgürce seçme hakkını koruyarak, bir uzman genç avukatlar sistemi tavsiye edilmektedir. Çocuk avukatının rolünün tam olarak ne olduğunun açıklığa kavuşturulması önem taşır. Avukatın (bir vasi ya da savcı gibi) çocuğun yüksek menfaatleri açısından neyin en iyi olacağı hakkında kendi fikirlerini ortaya koyması gerekmez; ancak, yetişkin bir müvekkilin durumunda olduğu gibi, çocuğun görüşlerini ve fikirlerini saptayıp savunmalıdır. Avukat izlenecek en uygun strateji hakkında çocuğun bilgilendirilmiş onayını almalıdır. Avukat çocuktan aldığı görüşle aynı fikirde değilse, diğer müvekkilleriyle olduğu gibi, çocuğu ikna etmeye çalışmalıdır.
- 105.** Avukatın rolü, Rehber ilke 42’de sözü edilen kayyumdan farklıdır; kayyum bir “müvekkil” tarafından değil, mahkeme tarafından tayin edilir ve çocuğun yüksek menfaatlerinin belirlenmesinde mahkemeye yardımcı olmalıdır. Bununla birlikte, olabilecek anlaşmazlıkları önlemek amacıyla avukatın ve kayyumun işlevlerini tek bir kişide toplanması önlenmelidir. Yetkili merci, çocuğun görüşlerini temsil etmek üzere bazı davalarda ya bir kayyum ya da diğer bir bağımsız temsilci görevlendirmelidir. Bu, çocuğun ya da ilgili başka bir tarafın talebi üzerine yapılabilir.

Gürcistan’da, “sosyal bakımdan savunmasız” sayıldıkları için, 18 yaşın altındaki kişilerin hukuki yardım alma hakkı resmen tanınmıştır. Çocukların bu hizmetten yararlanmaları için başka şartlar gerekmemektedir.

3. Dinlenilme ve görüşlerini ifade etme hakkı

- 106.** Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum No. 12’de, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin başlıca dört rehber ilkesinden biri

olan çocuğun dinlenilme hakkını yorumlarken, özel bir vurguya sahip hukuki bir terim olan ve taraf devletlere hiçbir şekilde takdir payı tanımayan “temin edilecektir” ifadesini kullanır.⁷⁷ Bu ifade, çocuğun görüşlerine verilecek önemi yalnızca yaşının belirleyemeyeceği olgusunun ayrıntılarına girer.⁷⁸ Komite Genel Yorum No. 5’te, doğru olarak şuna dikkat çekmiştir: “çocukları dinliyor gözükmek oldukça sıradan bir iştir. Onların görüşlerine gereken önemi vermek ise gerçekten değişimi gerektirir.”⁷⁹

- 107.** Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (ETS No. 60), Madde 3, dinlenilme hakkı ile bilgilendirilme hakkını birleştirir: yargı işlemlerinde çocuklara ilgili her türlü bilgi aktarılmalı, onlara danışılmalı ve görüşlerini belirtme fırsatı tanınmalı ve bu görüşlere göre hareket edilmesinin olası sonuçları ve her tür kararın olası sonuçları hakkında bilgi verilmelidir.
- 108.** Bu rehberde, “yaş ve olgunluk” ve “yeterince kavrama” gibi kavramlardan söz edilmekte; bunlarla belirli derecede bir kavrayış kastedilmekte, çocuktan, söz konusu davayı bütün yönleriyle kavrayıp anlaması beklenmemektedir.⁸⁰ Çocuklar görüşlerini özgürce, hiçbir baskı ve yönlendirme olmaksızın belirtmek hakkına sahiptirler.⁸¹
- 109.** Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberinde, “çocuğun korunma hakkını dengeleyen ve çocuğun bireysel ihtiyaçlarını ve görüşlerini dikkate alan bir yaklaşım” olarak “çocuğa duyarlı” ifadesi kullanılmaktadır.⁸²

77. Çocuğun dinlenilme hakkına ilişkin Genel Yorum No. 12 (CRC/C/GC/12, 1 Temmuz 2009), paragraf 19.

78. A.g.e., paragraf 28-31.

79. Çocuk Hakları Sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin Genel tedbirler hakkında Genel Yorum No. 5 (Çocuk Hakları Sözleşmesi/GC/2003), paragraf 12.

80. Daha fazla bilgi için bakınız: CRIN Review (Çocuk Hakları Bilgi Ağı Dergisi): “*Measuring maturity. Understanding children’s ‘evolving capacities’*” (Olgunluğun ölçülmesi. Çocukların ‘gelişim kapasitelerinin’ anlaşılması), 2009.

81. Çocuğun dinlenilme hakkına ilişkin Genel Yorum No. 12 (CRC/C/GC/12, 1 Temmuz 2009), paragraf 22.

82. Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında BM Rehberi (ECOSOC Res 2005/20, 22 Temmuz 2005).

110. Yaşına bakılmaksızın bütün çocuklara hukuki eşitlik sağlanabilmesi için, yasalarda açık ve kesin bir ifade kullanılmalıdır; özellikle bir çocuk dinlenilme önceliğini kullanmak istediği zaman, çocuğun bu ifadeleri yeterli derecede anladığı varsayılabilir. Yine de, çocuğa kendisini etkileyen konularda dinlenilmesi temel hakkı “tanınırken” çocuğun yaşı hala önemli bir rol oynamaktadır (Rehber ilke 45). Ancak, şunu da unutmamak gerekir ki, bazı durumlarda dinlenilmek çocuğun görevidir (örneğin, tanıklık ederken).

111. Çocuklar, neler olacağını ve belirttikleri görüşlerin ya da ifadelerin nasıl kullanılacağını çok net bir biçimde bilmelidirler.⁸³ Hâkim, çocuğun yüksek menfaatleri aksini gerektirmediği takdirde, geçerli bir neden olmaksızın çocuğu dinlemeyi reddetmemelidir (Rehber ilke 47). Eğer bir hâkim kendilerini dinliyorsa bunun, davayı “kazanacakları” anlamına gelmediği çocuklara açıkça bildirilmelidir. Çocuğun bir hâkime güven ve saygı duyabilmesini sağlamak üzere, fikirlerine neden uyulmadığını ya da söz konusu kararın neden verildiğini, yetişkinlere açıklandığı gibi çocuklara da açıklamak için avukatının özel gayret göstermesi gerekir (Rehber ilke 48).

112. Bunlardan başka, çocuğun kendisini ilgilendiren ya da etkileyen konular ya davalar hakkında görüşlerini ve fikirlerini ifade etme hakkı vardır. Yaşları ne olursa olsun, kendilerine saygılı ve güvenli bir ortamda bunu yapabilmelidirler. Bir hâkimle ya da diğer görevlilerle konuşurken kendilerini rahat hissetmelidirler. Burada hâkimlerin, peruk takmak, cüppe giymek ya da çocuğu bizzat mahkeme salonunda dinlemek gibi bazı formaliteleri atlamaları gerekebilir; örnek vermek gerekirse, çocuğun hâkimin odasında dinlenmesi işe yarayabilir.

113. Çocuğun özgürce konuşması ve aksama olmaması önemlidir. Bu da odaya başka bir kimsenin alınmaması (örneğin, ebeveyn, suç zanlısı) ve ortamın hoş görülemeyecek bir biçimde, uygunsuz davranışlarla ya da içeri girip çıkan kimseler nedeniyle bozulmaması anlamına gelebilir.

83. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Madde 3c.

114. Hâkimlerin çoğu çocuklarla iletişim kurma konusunda eğitimsizdirler ve uzman profesyoneller bu konuda onlara destek olmak üzere nadiren çağırılırlar. Daha önce de belirtildiği gibi (96. paragraf), doğru bir şekilde yardım ve destek görürlerse yaşça küçük çocuklar bile düşüncelerini açıkça ifade edebilirler. Hâkimler ve diğer profesyoneller, çocuğun kendi görüşlerini, fikirlerini ve davaya ilişkin bakış açılarını anlamaya ve onları ifade etmelerini sağlamaya çalışmalıdırlar.

115. Çocuğun istekleri ve menfaatleri dikkate alınarak, çocuğu kimin dinleyeceği ciddiyetle ele alınmalıdır; büyük olasılıkla hâkim ya da görevlendirilmiş bir uzman dinleyecektir.⁸⁴ Bazı çocuklar, görüşlerini sonradan hâkime iletecek olan bir “uzman” tarafından dinlenmeyi tercih edebilir. Ancak, diğer bazı çocuklar, kararı verecek kişi olduğundan, hâkimin kendisiyle konuşmak istediğini belirtmektedir.

116. Dinlenirken ve görüşlerini bildirirken çocukların yönlendirilme riski bulunduğu doğrudur (ebeveynlerin birbiriyle uyuşmazlık içinde olması gibi); bu riskin bu temel hakkı baltalamaması için tüm çabalar harcanmalıdır.

117. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, göstermelik yaklaşıma ve etik olmayan uygulamalara⁸⁵ karşı uyarmakta ve dinlenilme hakkının etkili ve anlamlı bir biçimde uygulanabilmesi için temel koşulları sıralamaktadır.⁸⁶ Çocukları dinleme işlemleri şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsamlı, eğitilmiş personelle yapılmalı ve riske duyarlı, son olarak da hesabı sorulabilir olmalıdır.

84. Çocuk Hakları Komitesi çocukların doğrudan dinlenilmesini tavsiye etmektedir. Çocuğun dinlenilmesi hakkına ilişkin Genel Yorum No. 12 (CRC/C/GC/12, 1 Temmuz 2009), paragraf 35.

85. Çocuğun dinlenilme hakkına ilişkin Genel Yorum No. 12 (CRC/C/GC/12, 1 Temmuz 2009), paragraf 132: “Komite devletleri, çocuğun görüşlerini ifade etmelerini sınırlayan yada çocukların dinlenilmesine izin verip görüşlerine gereken önemi vermeyen göstermelik yaklaşımların önüne geçmeye teşvik etmektedir. Çocukların büyükler tarafından yönlendirilmesinin, ne söylemeleri gerektiğinin çocuklara öğretilmesinin, yada çocukları işlemlere katarak zarar görme riskine maruz bırakacak durumlara sokmanın etik uygulamalar olmadığına ve madde 12’nin uygulanması olarak algılanmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır.”

86. Çocuğun dinlenilme hakkına ilişkin Genel Yorum No. 12 (CRC/C/GC/12, 1 Temmuz 2009), paragraf 133-134.

İtalyan bir çiftin Romanyalı çocukları evlat edinmelerinin konu edildiği, ülkeler arası bir evlat edinme davasında (Pini ve Diğerleri/Romanya davası) Mahkemenin, çocukların dinlenilmesi hakkına ve görüşlerinin ciddiye alınmasına ilişkin şu ifadesi çok açıktır: “görülmede olan davada çocuklar, kişiliklerinin yeterince şekillendiği düşünülebilecek yaşa geldiklerinde ve hangi ortamda büyümek istediklerini ifade edebilmeleri için gereken olgunluğa eriştiklerinde, İtalya’daki, kendilerini evlat edinmiş olan ebeveynleriyle yaşamayı reddetmiş olmalarına dikkat çekmek gerekir”.⁸⁷ “Çocukların menfaatleri, düşüncelerini ifade etmek için gereken olgunluğa ulaştıklarında bu konuya ilişkin fikirlerinin göz önüne alınmış olmasını gerektiriyordu. 10 yaşına geldikten sonra çocukların İtalya’ya gitmeyi ve evlat edinen ebeveynle yaşamayı sürekli reddetmesi bu bağlamda önem taşımakta.”⁸⁸

Hokkanen/Finlandiya davasında bir baba, yıllardır büyükannesi ve büyükbabasıyla yaşamakta olan kızının velayetini istemiştir. Çocuk babasıyla yaşamak istememiş ve Mahkeme “çocuk, görüşlerinin dikkate alınması için yeterli olgunluğa erişmiştir ve dolayısıyla babanın talebinin çocuğun istğine aykırı olarak yerine getirilemeyeceğini”⁸⁹ kabul etmiştir.

4. Gereksiz gecikmelerin önlenmesi

118. Çocukların yer aldığı davaların ivedilikle yürütülmesi gerekir ve bu davalara öncelik verilmesini sağlayacak bir sistem düşünülebilir.⁹⁰ İvedilik ilkesinden Rehber ilke 50’de söz edilmektedir. Çocukların yetişkinlerden farklı bir zaman algısına sahip olduğu ve zaman boyutunun onlar için çok önemli olduğu unutulmamalıdır: örneğin gözüktünde iken bir yıl süren bir dava, on yaşındaki bir çocuğa yetişkinlere geldiğinden çok daha uzun görünecektir. Ağır ve acil davalarda ya da derhal harekete geçilmediği takdirde dönüşü

87. AİHM (İkinci Daire), 22 Haziran 2004 tarihli karar, Pini ve Diğerleri/Romanya davası, No. 78028/01 ve No. 78030/01, paragraf 157.

88. A.g.e., paragraf 164.

89. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Daire), 23 Eylül 1994 tarihli karar, Hokkanen/Finlandiya davası, No. 19823/92; paragraf 61.

90. Karşılaştırınız, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Madde 41. I. Berro-Lefevre’e göre bunu daha sık kullanmak gerekir, o.c., s. 76.

olmayan sonuçların doğabileceği davalarda mahkeme kuralları, bunlara öncelik tanıyacak bir sisteme yer vermelidir (aile hukuku davalarını ele alan Rehber ilke 51).

119. Bu prensibin başka örnekleri Avrupa Konseyi ilgili belgelerinde mevcuttur. Bu belgelerden biri, soruşturmaların ve ceza davalarının öncelikle ele alınarak gerekçesiz hiçbir gecikme olmaksızın sürdürülmesinin sağlanmasını üye devletlerden talep etmektedir.⁹¹ Ayrıca, mağdurların bir an önce toparlanabilmelerine olanak sağlayacağından bu çok önemlidir. Bir başka belge özellikle “etkili eğitimsel faaliyetlerin sağlanması için, gereksiz gecikmeleri önleyerek çocukların işlemlerinin daha hızlı bir şekilde yürütülmesinin temin edilmesi” tavsiyesinde bulunmaktadır.”⁹²

120. Rehber ilke 53’ün belirttiği gibi, çocuğun yüksek menfaatlerine saygı gösterilmesi, ulusal yasalara uygun olarak belirli kararları uygularken yargı mercilerinin daha esnek davranmasını gerektirebilir.

Almanya’ya karşı açılan iki davada, Mahkeme zaman unsurunu tartışmış, ebeveyn-çocuk ilişkileri davalarında zamanın geçmesiyle birlikte, davanın kendiliğinden (de facto) bir sonuca ulaşması riski bulunduğu ve çocuğun ebeveyninden biriyle ilişkisi zayıflayabileceğinden, büyük bir özenle hareket etme görevi bulunduğu sonucuna varmıştır.⁹³

Paulsen-Medalen ve Svensson/İsveç davasında Mahkeme, görüşmeye ilişkin bir uyuşmazlığı ele alırken yetkililer gereken istisnai özeni göstermedikleri için AİHS’nin Madde 6, paragraf 1’inin ihlal edildiği kanaatine varmıştır.⁹⁴

91. Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, (CETS No. 201, Madde 30, paragraf 3).

92. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Rec (87/20) sayılı Tavsiye Kararı, paragraf 4.

93. Bakınız, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Büyük Daire), 13 Temmuz 2000 tarihli karar, Elsholz/Almanya davası, No. 25735/94, paragraf 49, ve 8 Temmuz 2003 tarihli karar, Sommerfeld/Almanya davası, No. 31871/96, paragraf 63.

94. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Daire), 19 Şubat 1998 tarihli karar, Paulsen-Medalen ve Svensson/İsveç davası, No. 16817/90, paragraf 42.

Gereksiz gecikmelerin önlenmesi ceza davalarında da önemlidir. Bouamar/Belçika davasında, çocukların gözaltında tutulmaları konusunda özellikle hızlı bir yargı incelemesi talep edilmiştir. Gereksiz gecikmelerin, AİHS Madde 5, paragraf 4'ün şartlarının gerektirdiği çabukluğa hiç de uygun bulunmamıştır.⁹⁵

5. Duruşma düzeni, çocuk dostu ortam ve çocuk dostu dil

- 121.** Adaletin çocuk dostu çalışma yöntemleri⁹⁶ çocukların kendilerini güvende hissetmesini sağlamalıdır. Güvendikleri bir kişinin refakatinde olduklarında çocuklar duruşmalarda kendilerini daha rahat hissederler. Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (CETS No.201),⁹⁷ sbir çocuğa yasal temsilcisinin ya da kendi seçeceği bir yetişkinin, ancak uygun bir kişinin, eşlik edebileceğini belirtmektedir. Eşlik eden belirli bir kişinin aleyhinde gerekçeli bir karar verilebilir.
- 122.** Ortamın mimari özellikleri çocukları çok huzursuz edebilir. Mahkeme görevlileri çocuğa, diğer şeylerin yanı sıra, mahkeme düzenini anlatmalı ve burada çalışanların kimler olduğu hakkında bilgi vermelidir (Rehber ilke 55). Mahkeme binaları yetişkinlere bile oldukça kasvetli ve ürkütücü gelebilir. Bunu değiştirmek, en azından şu anda kullanılan mahkeme binaları açısından zor olduğu halde (Rehber ilke 62), çocuklarla çalışırken onlara daha duyarlı yöntemler kullanılırsa, mahkeme içinde çocukların karşılaşacağı muamele de daha iyi olabilir.
- 123.** Mahkeme binalarında mümkün olan yerlerde, çocuğun yüksek menfaatlerini dikkate alacak şekilde, özel görüşme odaları bulunabilir. Aynı şekilde, çocuk dostu mahkeme ortamı, perukların ya da cüppelerin veya diğer resmi üniformaların ve kıyafetlerin giyilmediği bir ortamı gerektirebilir. Bunlar çocuğun yaşına ve görevlinin konumuna göre ayarlanabilir. Çocuğun koşullarına ve görüşlerine bağlı olarak, örneğin, üniforma çocuğun bir sosyal hizmetliyle değil bir polisle konuştuğunu anlamasını sağlayabilir, bu da makuldür. Bu ayrıca, çocuğun, kendisini etkileyen konuların yetkili makam tarafından ciddiye alındığı duygusunu güçlendirebilir. Özet olarak, ortam

95. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Daire), 29 Şubat 1988 tarihli karar, Bouamar/Belçika davası, No. 9106/80, paragraf 63.

96. Bakınız, W. McCarney in Council of Europe (Avrupa Konseyinde W. McCarney), International justice for children (Çocuklar için uluslararası adalet), 2008, s. 119-127.

97. Madde 35.1. f.

oldukça resmi olabilir, ancak görevlilerin davranışları daha az resmi ve her durumda daha çocuk dostu olmalıdır.

- 124.** Daha önemlisi, çocuk dostu adalet, verilen kararın niteliği ve kapsamının ve ayrıca etkilerinin çocuklar tarafından anlaşılması anlamına gelir. Kararın ve bu karara yol açan nedenlerin her zaman çocukların anlayacağı dilde kaydedilmesi ve açıklanması, hukuki nedenlerle, mümkün olmayabilir, ancak bu kararlar ya bir avukat ya da (ebeveyn, sosyal görevli gibi) uygun başka bir kişi tarafından çocuklara açıklanmalıdır.
- 125.** Çocuklar tarafından işlenen suçlar için özel çocuk mahkemeleri, ya da en azından çocuk duruşma salonları tahsis edilebilir.⁹⁸ Çocukların yetişkin mahkemelerine yönlendirilmesine, çocuklara yetişkinler için uygulanan usullerin uygulanmasına ya da yetişkinlere verilen cezaların verilmesine olabildiğince izin verilmemelidir.⁹⁹ Bu alanda uzmanlaşmanın gerekleri doğrultusunda, kolluk kuvvetleri bünyesinde uzman birimler kurulabilir (Rehber ilke 63).

Birleşik Krallığa karşı açılan ve çocuk suçluları ilgilendiren bazı davalarda mahkeme, davalı taraf yaşça küçük olduğundan dolayı, yetişkinlerin yargılanmasındaki güçlükleri hafifletmek için yetişkin mahkemelerinin işlemlerinde değişiklik yapılabilmesini mümkün kılacak özel tedbirlerin alınması gerektiğine vurgu yapmıştır. Örneğin, yargılamaya katılan hukukçuların peruk ve cüppe giymemeli ve çocuk davalı yüksek platformda oturtulmamalı, onun yerine avukatının ya da sosyal görevlinin yanında oturması sağlanmalıdır. Duruşmalar çocukların olabildiğince korkmayacağı ve çekinmeyeceği bir biçimde yürütülmelidir.

Ulusal mahkeme ortamının bir çocuk için ürkütücü olduğu kabul edilen T/ Birleşik Krallık ve V/Birleşik Krallık davalarından sonra, Ceza Mahkemesinde Çocukların Yargılanmasına ilişkin bir Uygulama Talimatı düzenlenmiştir. Amaç, yargılanan çocuğun çekinmesini, aşağılanmasını ya da üzülmesini önlemektir. Bu uygulama talimatının esasları, diğerlerinin yanı sıra: çocuğun duruşma ortamına aşina olması için duruşmadan önce mahkeme salonunu görebilmesi, çocuğun

98. Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 40.3

99. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin çocuk suçluluğuna toplumun tepkilerine ilişkin R(87)20 sayılı Tavsiye Kararı, Çocuklara karşı davalar, paragraf 5.

basın tarafından korkutulmasını ya da istismar edilmesini önlemek amacıyla polis desteği sağlanabilmesi, peruk ve cüppe giyilmemesi, işlemler hakkında çocuğun anlayacağı biçimde bilgi verilmesi, duruşmalara sınırlı sayıda izleyici alınması ve benzeri uygulamalardır.

Polonya Adalet Bakanlığı bir STK'nın işbirliğiyle, çocuk dostu görüşme odaları fikrini teşvik etmekte ve uygulamaktadır. Asıl amaç, çocuklarla dostça koşullarda ve yetkin personelce görüşülmesi prensiplerini uygulayarak, suçun, özellikle cinsel ve aile içi şiddet suçlarının çocuk tanıklarını ve mağdurlarını korumaktır. Bu yöntem, çocukla yapılacak görüşmenin bir hâkim tarafından ve bir psikolog eşliğinde yapılmasını temin etmektedir. Diğer ilgili kişiler (savcı, avukat, zanlı, kişisel şikâyetçi) başka bir odada yer alır ve odalar arasındaki tek yönlü ayna ve/veya canlı yayın gibi iletişim sistemleri sayesinde görüşmeye katılabilirler. Çocukların kendilerini daha rahat hissedebilmeleri için önemli ayrıntılar arasında, diğerlerinin yanı sıra: mahremiyetin sağlanması (görüşme odasıyla diğer odalar/bina arasında ses geçirmeyen kapı); görüşme sırasında çocuğun bedensel ve ruhsal güvenliğini sağlamak üzere çocuğun ihtiyaçlarına göre donanımlı, doğal renklerin hâkim olduğu ve çocukların rahat edebileceği eşyalar bulunan oda (iki farklı boyda masa ve sandalye, koltuk ve kanepeler, yumuşak halı); çocuktan bilgi alırken kullanılacak malzemeler (renkli kalemler, kağıt, oyuncaklar, vb.) bulunur.

6. Çocukların tanıklığı / ifadeleri

126. Çocukların tanıklık etmesi/ifadelerinin alınması hiç de kolay bir iş değildir. Bu konuda çok az standart bulunması nedeniyle (Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Birleşmiş Milletler Rehberi gibi),¹⁰⁰ ve bu tür tanıklığın/ifadelerin yönetimi uygulamada rehberlik gerektirdiğinden, bu konuların ele alınması ihtiyacı doğmuştur.

100. BM Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Rehber (ECOSOC Res 2005/20, 22 Temmuz 2005), paragraf XI, 30, d.: "Çocuklar için tasarlanmış görüşme odaları, çocuk mağdurlar için aynı mekânda sunulacak disiplinlerarası hizmetler, mahkeme ortamlarında çocuk tanıkları dikkate alacak şekilde yapılan değişiklikler, çocuğun ifade verdiği süre içinde ara verilmesi, çocuğun dinlenileceği duruşmaların çocuğun yaşı ve olgunluğuna göre günün en uygun saatine koyulması, çocuğun mahkemeye yalnızca gerektiğinde gitmesini sağlayacak bir tebligat sistemi kurulması ve çocuğun ifade vermesine yardımcı olacak uygun tedbirlerin alınması gibi çocuğa duyarlı usuller izleyin." Bu rehber ilkelerin genel olarak tanıklığa ilişkin olduğu ve yalnızca ceza davalarına ilişkin olmadığı hatırlanmalıdır.

127. Rehber ilke 64 tarafından öngörüldüğü gibi, bu işler, olabildiğince, eğitilmiş profesyoneller tarafından yürütülmelidir. Aynı bağlamda, Rehber ilke 66'nın tavsiyesine göre, birden fazla görüşme yapmak gerektiğinde bu görüşmeler tutarlılık ve karşılıklı güven sağlamak açısından tercihan aynı kişi tarafından yürütülmeli, ancak görüşme sayısı olabildiğince sınırlı tutulmalıdır (Rehber ilke 67).

128. En olumlu koşullarda tanıklık yapılması için, özellikle de çocuk mağdurlar açısından, belirli düzenlemelerin yapılması gerektiği ortadadır. Tanıklığı sesli, görüntülü ya da TV bağlantısı ile sunmak, ayrıca duruşmadan önce uzmanlara tanıklık yapılması ve mağdurla zanlı arasında görsel yada diğer biçimlerde temasın önlenmesi (Rehber ilke 68), ya da suçlanan zanlının odada bulunmadığı durumlarda tanıklık yapılması bu uygulamaların örneklerindendir (Rehber ilke 69). Ne var ki, cinsel istismar gibi bazı belirli davlarda görüşmelerin görüntü kaydının yapılması mağdurlar için sarsıcı olabilir. Bundan dolayı çocuğa verilebilecek zararın ya da çocuğun ikinci kez mağdur edilmesi olasılığının dikkatle değerlendirilmesi, yeniden mağduriyeti ve ikinci bir sarsıntıyı önlemek için ses kaydı gibi diğer yöntemlerin uygulanıp uygulanmaması göz önüne alınmalıdır.

129. Üye devletlerin usul yasaları ve müktesebatı bu alanda büyük çeşitlilik gösterir ve çocukların tanıklık etmesine ilişkin daha esnek kurallar olabilir. Her durumda, üye devletler yasal mevzuatı uygularken çocuğun yüksek menfaatlerine öncelik tanımalıdır. Rehber ilke 70'de verilen örnekler arasında, yemin etme ya da benzeri beyanlarda bulunma zorunluluğunun kaldırılması da vardır. Bu rehber ilkeler, farklı hukuk sistemlerinde savunma hakkını güvence altına alan kuralları etkilemek amacı taşımaz; ancak, üye devletleri, çocukları ayrıca bir travmadan korumak için, gerekli yerlerde, tanıklık etmeye ilişkin bazı kuralları uyarlamaya davet eder. Sonuçta, herhangi bir tanıklığın ya da kanıtın ciddiyetini ve geçerliliğini dikkate alacak olan her zaman için hâkimdir.

130. Rehber ilke 70 de çocuklara göre yapılan bu uyarlamaların verilen ifadenin değerini azaltmayacağına işaret ediyor. Ancak, çocuğu çok fazla etkileme riski yaratabileceğinden, tanıklık edecek bir çocuğu bu işleme hazırlamaktan kaçınılmalıdır. Görüşme protokolleri modelini (Rehber ilke 71) hâkimlerden çok ulusal yargı mercileri oluşturmalıdır.

- 131.** Çocukların verdiği ifadeleri sesli ya da görüntülü kaydetmenin bazı avantajları bulunur, bu sayede çoğu kez sarsıcı olan deneyimlerin tekrarı önlenmiş olur; ancak, bir soruşturma hâkiminin önünde doğrudan tanıklık yapmak, mağdur olmayan ama suç zanlısı olan bazı çocuklar açısından daha uygun düşebilir.
- 132.** Daha önce de belirtildiği gibi, çocuğun yaşı onun yargı sürecinin her aşamasına katılma hakkının önünde bir engel oluşturmamalıdır.¹⁰¹ Rehber ilke 73'e göre, çocukların tanıklığı, yalnızca yaşlarına bakarak geçersiz ya da güvenilmez sayılmamalıdır.
- 133.** Aile davalarında çocuğun tanıklık yapması istendiğinde ya da kendisi bu yönde bir istek bildirdiğinde, çocuğun bu aile içindeki hassas konumuna ve böyle bir tanıklık yapmasının şu andaki ve gelecekteki ilişkilerini nasıl etkileyebileceğine gereken dikkat gösterilmelidir. Çocuğun, yapacağı tanıklığın yol açacağı sonuçların farkına varması ve yukarıda belirtilen yöntemlerden herhangi biriyle tanıklık yaparken desteklenmesi için mümkün olan tüm çabalar harcanmalıdır.

Mahkeme cinsel suçları ilgilendiren davaların belirli özellikleri olduğunu kabul etmiştir. S.N./İsveç davasında Mahkeme şu sonuca varmıştır: "bu tür davalar çoğu zaman mağdurun mücadelesi olarak algılanır, özellikle de mağdur kendi isteği dışında sanıkla yüzleştirdiğinde. Bu özellikler bir çocuğu ilgilendiren bir davada daha da öne çıkar. Böyle davalarda suçlanan bir kişinin adil yargılanıp yargılanmadığını değerlendirirken, mağdur addedilen kişinin özel hayatına saygı hakkının dikkate alınması gerekir. Dolayısıyla Mahkeme, cinsel istismar davalarında mağduru korumak amacıyla bazı tedbirlerin alınabileceğini, bu tedbirlerin sanığın haklarını yeterli ve etkili bir biçimde kullanması ile çelişmemesi koşuluyla, kabul etmiştir".¹⁰²

Aynı davada, bazı sorunların davayı yönlendirmesi olasılığına da dikkat edilmiştir. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri önlemek için, özel eğitime ve bilgi birikimine sahip adli psikoloji uzmanlarına başvurulabilir.¹⁰³

101. A.g.e., paragraf VI, 18.

102. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Birinci Daire), 2 Temmuz 2002 tarihli karar, S.N./İsveç davası, No. 34209/96, paragraf 47.

103. A.g.e., paragraf 53.

W.S./Polonya davasında Mahkeme, küçük bir çocuk mağdurun güvenilirliliğini denemek için bazı yöntemler önermiş ve bunun çocuğu doğrudan sorgulamak yerine daha az müdahaleci bir tutum içinde yapılabileceğine işaret etmiştir. Çeşitli karmaşık yöntemler uygulanabilir; örneğin, davalı taraf soruları yazılı olarak verebilir ve çocukla bir psikolog eşliğinde görüşülebilir, ya da, başvuranın veya avukatının görüşmeye dolaylı olarak, video bağlantısı ya da tek yönlü ayna aracılığıyla katılmasını sağlayacak bir stüdyoda gerçekleşebilir.¹⁰⁴

E. Yargı işlemlerinden sonra çocuk dostu adalet

- 134.** Yargı işlemleri tamamlandıktan sonra adaleti çocuk dostu hale getirmek üzere alınabilecek pek çok tedbir vardır. Buna, verilen belirli bir hükmün ya da kararın çocuğa iletilmesi ve açıklanmasıyla başlanır (Rehber ilke (75)). Bu bilgiler, itiraz etme ya da bağımsız bir şikâyet mekanizmasına başvurma dâhil alınabilecek olası tedbirler hakkındaki açıklamalarla desteklenmelidir. Hukuk sistemine bağlı olarak bu görevi ya avukatı, ya tayin edilmiş vasisi, ya da hukuki temsilcisi yerine getirmelidir. Rehber ilkeler 75, 77 ve 81 çocukların bu temsilcilerinden söz etmektedir.
- 135.** Rehber ilke (76), çocukları ilgilendiren ve etkileyen kararların/hükümlerin infazını kolaylaştırmak için gerekenlerin gecikmeksizin yapılmasını tavsiye etmektedir.
- 136.** Pek çok davada, özellikle hukuk davalarında, verilen hüküm her zaman çatışmanın ya dasorunun kesin olarak çözüldüğü anlamına gelmez: aile içi konular buna iyi örnektir ve Rehber ilke 78 ve 79'da ele alınmıştır. Bu hassas konuda, çocuğun daha da sarsılmasını önlemek için, örneğin çocukla görüşme düzeninin uygulanmasında, zor kullanma, şiddet ya dabaskıyı engelleyecek açık ve seçik kurallar olmalıdır. Bu nedenle, mahkeme kararını polis yoluyla uygulamak yerine ebeveynlerin arabuluculuk hizmetlerinden ya da tarafsız görüşme merkezlerinden yararlanmaları sağlanmalıdır. Tek istisna, çocuğun esenliğini tehdit eden bir risk bulunması durumudur. Aile

104. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Dördüncü Daire), 19 Haziran 2007 tarihli karar, W.S./Polonya davası, No. 21508/02, paragraf 61.

destek hizmetleri gibi diğer hizmetler de aile anlaşmazlıklarının izlenmesinde ve çocuğun yüksek menfaatlerinin sağlanmasında rol oynar.

Aile hukuku davalarında, örneğin çocukla görüşme ya da velayet hakları davalarında, kararların infazıyla ilgili olarak Mahkemenin çeşitli zamanlarda savunduğuna göre sonucu belirleyen unsur, infazı kolaylaştırmak için ulusal yetkililer tarafından her bir davanın özel koşullarının makul bir şekilde gerektirdiği bütün adımların atılıp atılmadığıdır.

Avusturya'da "Besuchscäf", anne ve babaları boşandıktan ya da ayrıldıktan sonra, çocuklara, güvenli ve yardımcı olan bir ortamda, her ikisiyle de temas halinde kalması imkânını sunmakta. Görüşme hakkı kullanılacağı zaman anne ve baba arasında anlaşmazlığa neden olmamak için görüşme, eğitilmiş personelin denetiminde özel mekânlarda sağlanabilir. Bu tür refakatli ziyaretlere mahkeme karar verir ya da ebeveyn veya ebeveynden biri talepte bulunur. Asıl konu çocuğun esenliği ve çocuğun annesi ile babası arasındaki bir anlaşmazlığın içine itilmesinin önlenmesidir.

137. Rehber ilkeler 82 ve 83 yasalarla ihtilafa düşen çocukları ele alır. Çocuğu başarılı bir şekilde topluma kazandırmaya, sabıka kayıtlarının adalet sistemi dışında gizli tutulmasının önemine ve bu önemli prensibin meşru istisnalarına özellikle dikkat edilir. Ağır suçlar için, diğerlerinin yanı sıra kamu güvenliği nedeniyle ve çocukların işe alınması söz konusuysa, istisnalar yapılabilir. Örnek olarak, geçmişinde çocuk istismarı yapmış olan bir kişinin işe alınması gösterilebilir. Rehber ilke 83 bütün kategorilerdeki çocukları korumayı amaçlar, yalnızca özellikle korunmaya muhtaç olanları değil.

138. Bouamar/Belçika davasında Mahkeme, bir yetişkin cezaevine dokuz kez sokulan ve çıkarılan bir çocuk suçlunun durumunu ele almıştır. O dönemde, gençleri koruma yasasına göre tutuklu çocukların yetişkinlere ait cezaevlerinde kalmalarına izin verilmiş olsa da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi şu karara varmıştır: "Verilen dokuz yerleştirme emri, birlikte ele alındığında, alt paragraf (d) (madde 5-1-d) ile uyumlu değildir. Bunların tekrar tekrar hapsedilmeleri, özellikle de başsavcı danışmanının, başvuran aleyhindeki

suç iddialarına dayanarak hiçbir zaman ceza davası açmamış olması, alt paragraf (d) (madde 5-1-d)'ye göre bu yerleştirme emirlerini giderek daha az "hukuki" duruma getirmiştir."¹⁰⁵

İngiliz vakfı Barnardo's, genç suçluların kaldığı çeşitli kurumlardaki, Birleşik Krallık'ın her yanındaki gençler için (BAS) avukatlık hizmetlerini kurmuş olup; gençlere bağımsız avukatlık sunmakta, onlara tutuklu kaldıkları sürede sosyal yardımlaşma, bakım, tedavi ve yeniden yerleştirilme konularında yardımcı olmaktadır. Tutuklanmalarını izleyen bir hafta içinde yapılan yüz yüze toplantıların yanı sıra gençler hizmet merkeziyle temas kurabilmekte ya da ücretsiz yardım hattından yararlanmaktadırlar. Avukatlık hizmeti gençlerin sistemi anlamalarına destek olmakta ve sorunlarını çözmede yardımcı olacak ilgili meslek sahipleriyle ilişki kurmaktadır.

V. Diğer çocuk dostu uygulamaların teşviki

139. Çocuk hakları ve çocuk dostu adalet alanlarında gerçek bir ilerleme kaydedilmesi için, birtakım farklı tedbirleri uygulamaya teşvik edilen Avrupa Konseyi üye ülkeleri tarafından ileriye doğru etkili bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği gayet açıktır.

140. 1-4.a ila d'deki uygulamalarla, bu konuda araştırma yapılması, uygulamalar ve işbirliği alışverişi içinde olunması ve özellikle hukuki belgelerin çocuk dostu sürümlerinin hazırlanarak farkındalık yaratacak faaliyetlerde bulunulması teşvik edilmektedir. Çocuk hakları için iyi işleyen bilgilendirme bürolarının da desteklendiği belirtilmektedir.

141. Çocuk hakları eğitimine ve çocuk haklarına ilişkin bilgilerin yaygınlaştırılmasına yatırım yapılması, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine¹⁰⁶ göre hem bir yükümlülük hem de çocuk haklarının ihlaline karşı bir önleyici tedbirdir. Bir kişinin haklarını

105. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Daire), 29 Şubat 1988 tarihli karar, Bouamar/Belçika davası, No. 9106/80, paragraf 52-53.

106. Madde 42: "Devletler, Sözleşmenin prensiplerinin ve hükümlerinin yaygın bir biçimde, uygun ve etkin araçlar yoluyla, hem yetişkinler hem de çocuklar tarafından öğrenilmesinden sorumludur".

“yaşayabilmesi”nin ve zaman içinde olabilecek ya da olmak üzere olan ihlalleri veya potansiyel ihlalleri fark edebilmesinin ilk şartı haklarını bilmesidir.¹⁰⁷

Çocuk Hakları Sözleşmesinin ve çocuk haklarına ilişkin diğer belgelerin çocuk dostu sürümleri pek çok kuruluş tarafından hazırlanmaktadır. Bunlara bir örnek, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi tarafından hazırlanan, Birleşmiş Milletler Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklara İlişkin Konularda Adalet Hakkında Rehber İlkelerinin çocuk dostu sürümüdür.

142. Madde 5-7, e-g fıkralarında öngörülen tedbirlerin amacı çocukların mahkemelere ve şikâyet mekanizmalarına erişimini kolaylaştırmak ve buna yönelik alınabilecek bazı tedbirlere dikkat çekmektir (uzmanlaşmış hâkimler ya da avukatlar, sivil toplumun ve bağımsız kuruluşların ulusal, bölgesel ve evrensel düzeyde rollerinin artırılması ve kolaylaştırılması). Buna ilişkin olarak devletler, toplu şikâyet uygulamalarından yararlanmayı düşünmelidirler. Gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının (ETS No. 163) düzenlemiş olduğu toplu şikâyet usulüne göre bu yöntem erişilebilirdir, mağdur olarak bireysel katılıma gerek yoktur ve bütün iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmez. Çocuk ombudsmanlarının, çocuk hakları STK'larının, sosyal hizmetlerin, vb., belirli bir çocuk adına şikâyet başvurusunda bulunabilmeleri ya da işlemleri başlatabilmeleri gerekir.

143. Uluslararası düzeyde yeni stratejilerin de desteklendiğini belirtmek gerekir; yukarıda sözü edilmiş olan, Çocuk Hakları Sözleşmesinin kapsamında bir şikâyet usulünün yer alması lehine yürütülen kampanya buna örnektir.

144. h-I fıkralarında uygun eğitim alma, eğitilme ve farkındalık arttırmaya ilişkin tedbirlerin gerekliliği üzerinde durulmakta; Madde 10 ve 11'i içeren uygulamalarda ise amaca uygun uzmanlaşmış birimler ve hizmetler desteklenmektedir.

VI. İzleme ve değerlendirme

145. Üye devletler bu rehber ilkeleri uygulayabilmek için bir dizi tedbir almaya teşvik edilmektedir. Bu ilkelerin, adalette çocuk haklarından sorumlu olan ya da çocuk haklarının savunulmasına ilişkin alanlarda çalışan bütün yetkililer arasında yaygınlaştırılmasını sağlamalıdır. Rehberin çocuk dostu sürümünün yaygınlaştırılması da düşünülmelidir.

146. Üye devletler ayrıca, iç mevzuatın, politikaların ve uygulamaların bu rehber ilkelere uygunluğunu sağlamak için gözden geçirilmesini sağlamalı, bu alandaki çalışma yöntemlerini belirli aralıklarla gözden geçirmelidirler. Ayrıca, bu rehber ilkelerin lafzı ve ruhuna uyulması için spesifik tedbirler almaya davet edilmektedirler.

147. Bu açıdan, bir ya da daha fazla bağımsız mekanizmayı içeren (ombudsmanla veya çocuk ombudsmanları gibi) bir çerçevenin sürdürülmesi ya da oluşturulması, bu rehber ilkelerin yaygınlaştırılmasında ve uygulamalarının izlenmesinde çok büyük önem taşımaktadır.

148. Son olarak, çocuk haklarını destekleyen ve koruyan sivil toplum kuruluşlarına, kurumlara ve kuruluşlara, izleme sürecinde aktif bir rol verilmelidir.

¹⁰⁷ Ayrıca bakınız, Berro-Lefèvre, o.c., s. 74-75.

Çocuk dostu adalete ilişkin rehber ilkeler ve açıklayıcı bildiri Avrupa Konseyi tarafından 2010 yılında kabul edilmiştir. Mevcut uluslararası standartları ve Avrupa standartlarını, özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini esas alan bu rehberlik ilkeleri, çocukların adalet sistemine etkili erişimini ve bu sistem içinde gereken muameleyi görmesini güvence altına alacak şekilde tasarlanmıştır. Bu rehber ilkeler çocukların, hangi nedenle ve hangi kapasitede olursa olsun, ceza, hukuk ya da idari adalet sistemiyle ilişkisi olabileceği bütün durumlar ve koşullar için geçerlidir. Bu ilkeler çocuğun yüksek menfaatleri, özen ve saygı, katılım, eşit muamele ve hukukun üstünlüğü prensiplerini hatırlatarak teşvik etmekte ve bilgilendirilme, temsil edilme ve katılım hakları, mahremiyetin korunması, güvenlik, çok disiplinli yaklaşım ve eğitim, davanın bütün aşamalarında koruyucu tedbirler ve özgürlükten mahrum bırakılma gibi konuları ele almaktadır.

Rehber Avrupa Konseyinin 47 üye ülkesini, kendi hukuk sistemlerini çocukların belirli ihtiyaçlarına göre uyarlamaya, uluslararası kabul edilmiş prensiplerle aradaki farkı kapatmaya teşvik etmektedir. Bu amaçla, açıklayıcı bildiri iyi uygulama örnekleri vermekte ve çocuklar için adalet sistemindeki hukuk ve uygulama boşluklarının ele alınmasına ve çareler bulunmasına yönelik çözüm yolları önermektedir.

Bu rehber, Avrupa Konseyinin çocuk haklarına ilişkin stratejisinin bir parçasıdır. Rehber'in tüm çocukların yararına etkili bir biçimde uygulanması maksadıyla bir dizi teşvik, işbirliği ve izleme faaliyeti üye ülkelerde planlanmaktadır.

www.coe.int

Avrupa Konseyi'nin hemen hemen tüm Avrupa'yı kapsayan 47 üye ülkesi vardır. Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bireylerin korunmasına yönelik diğer referans belgelerine dayalı ortak demokratik ve yasal prensipler oluşturmayı amaçlar. Avrupa Konseyi İkinci Dünya Savaşı'ndan, kurulduğu 1949 yılından beri barış ve uzlaşmayı temsil etmektedir.

ISBN 978-92-871-7651-6

9 789287 176516

<http://book.coe.int>
Avrupa Konseyi Yayını